

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Центр підготовки магістрів публічної служби і професійних суддів

Кафедра політичних теорій

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

«ВОЄННА СТРАТЕГІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ДИНАМІКА ЗМІН ТА ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ»

Виконав: здобувач вищої освіти 2 курсу
заочної форми навчання

галузь знань – 28 «Публічне управління та
адміністрування»

спеціальність 281 – «Публічне управління
та адміністрування»

Федічев Андрій Валентинович

Керівник – д.політ.н., проф. Вітман К.М.

Рецензент – д.і.н., проф. Кормич Л.І.

Одеса – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ВОЄННОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ	6
1.1. Воєнна політика України та особливості системи управління військової безпеки.....	6
1.2. Нормативно-правове регулювання системи воєнного стратегічного планування.....	18
Висновки до I розділу	32
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВОЄННОЇ СТРАТЕГІЇ НАТО ТА ЄС.....	35
2.1. Стратегічна концепція НАТО та наслідки для України	35
2.2. Особливості нової оборонної стратегії ЄС	40
Висновки до II розділу	50
РОЗДІЛ III. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ВОЄННОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ	52
3.1. Характеристика сучасних загроз реалізації воєнної стратегії: аналітичний підхід	52
3.2. Проблеми державного управління та оборонного планування під час реалізації воєнної стратегії.....	65
Висновки до III розділу.....	74
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлюється тим, що рф реалізовує стратегію, спрямовану на руйнацію поточної європейської системи безпеки. Агресивна діяльність росії проти України та спроби ламання її державності становлять один з етапів цієї стратегії. Головною стратегічною метою є спровокування військового конфлікту на сході кордонів держав НАТО та ЄС з метою змусити їх до переговорів щодо перегляду європейської системи безпеки на користь рф. Російські стратегічні цілі також включають зміну військово-політичного балансу сил на користь росії в українському, чорноморському та балтійському регіонах, а також деконструкцію європейської та євроатлантичної солідарності тощо. Україна розглядається рф як важлива ланка в європейській системі безпеки з геополітичних, військово-стратегічних, геополітичних та економічних позицій. Військова безпека України – одна з основних вимог для здійснення права українського народу на самовизначення, для збереження незалежності України та забезпечення її сталого розвитку на основі важливих цінностей, таких як демократія, верховенство права, свобода, гідність, безпека та процвітання всіх громадян різних національностей. Захист суверенітету та територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави та є справою всього українського народу. В умовах наявної серйозної військової загрози національній безпеці, а також з урахуванням зростаючого дефіциту фінансових ресурсів та нерівності військових потенціалів України і рф, виникає потреба у розробці нової воєнної стратегії, спрямованої на всебічний захист України.

Викладені вище обставини визначили необхідність вивчення воєнної стратегії України, а також особливості її впровадження в сучасних умовах.

До різних аспектів сутності військової стратегії звертались дослідники. Зокрема, серед іноземних науковців варто відзначити: М. Бертоліні, Д. Фіотта, Д. Ліндстрома, І. Кіолана, П. Кірбі, Б. Ріегерто, Ф. Сантопіно, Т. Свейджса, Дж. Шеа, Т. Тарді та ін.

Окремі питання воєнної стратегії аналізували В. Х. Аскарров, П. П. Гай-Нижник, М. Дорошко, О. М. Житник, Л. Л. Залізник, І. Й. Краснодемська,

Р. П. Лаврьонов, С. С. Масловський, М. Б. Свистович, С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій та інші.

Аналізу особливостей динаміки та впровадження воєнної стратегії України присвячені праці таких авторів як: В. Бадрак, Б. О. Ворович, В. П. Горбулін, О. Г. Давиденко, О. І. Затинайко, Л. І. Кормич, П. М. Крикун, А. В. Лепіхов, В. І. Павленко, Г. М. Перепелиця, В. Тютюник, В. А. Чигринський, М. М. Шевченко, Т. Яворович та ін.

Мета і завдання дослідження. Метою даної роботи є дослідження теоретико-правових засад вивчення воєнної стратегії України; особливостей реалізації стратегії НАТО та ЄС та наслідків для України, а також сучасного стану та проблем впровадження воєнної стратегії України.

Для досягнення даної мети були поставлені такі **завдання**:

- визначити особливості воєнної політики України та розглянути систему управління військової безпеки;
- проаналізувати нормативно-правове регулювання системи воєнного стратегічного планування;
- розглянути та охарактеризувати стратегічну концепцію НАТО та визначити наслідки для України;
- дослідити особливості нової оборонної стратегії ЄС;
- охарактеризувати сучасні загрози реалізації воєнної стратегії;
- визначити проблеми державного управління та оборонного планування під час реалізації воєнної стратегії.

Об'єктом дослідження виступає діяльність пов'язана з реалізацією воєнної стратегії.

Предметом дослідження є динаміка змін та проблеми впровадження воєнної стратегії сучасної України.

Основні методи дослідження. При дослідженні центральної проблеми роботи використовувалась загальнонаукові та спеціальнонаукові методи. Такими методами метод аналізу, синтезу, індуктивних та дедуктивний методи, методи абстрагування і конкретизації.

До спеціальних методів, використаних під час дослідження використовувались системно-ситуаційний підхід; метод порівняльного

аналізу; метод моделювання для опису моделей загроз державному суверенітету та територіальній цілісності держави.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в комплексному дослідженні воєнної стратегії України та проблеми її впровадження, зокрема в умовах воєнного стану.

Структура магістерської роботи. Робота містить вступ, три розділи, що включають шість підрозділів, висновки та список використаних джерел.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ВОЄННОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

1.1. Воєнна політика України та особливості системи управління військової безпеки

Аналіз наявних наукових досліджень та публікацій у сфері стратегії національної безпеки, спрямованих на вивчення загроз національним інтересам у військовій сфері, показав, що існуючі підходи є вже досить розвинутими і інформативними. В цих дослідженнях військову загрозу розглядають як потенційну можливість для будь-якої країни чи певної кількості країн використовувати військову силу з метою вирішення міждержавних питань, таких як політичні, економічні, військові, етнічні, релігійні та інші конфлікти. І цей потенціал завжди існує поруч з загрозами національним інтересам України, які можуть виявитися у формі збройних конфліктів. В той же час, неоднозначність деяких теоретичних положень ставить під сумнів визначення найбільш небезпечних загроз національним інтересам в військовій сфері, а постійні зміни в теорії військової безпеки держави роблять це завдання ще складнішим [23]. Для оцінки рівня військової безпеки запропоновано визначити показники, які можна використовувати в процесі визначення рівня військової безпеки для України від інших держав. Використання індивідуальних значень відповідних показників військової безпеки при прогнозуванні змін військово-політичної ситуації може бути використано для обґрунтування відповідних рішень в органах державного військового контролю.

Аналіз стану трансформації системи управління військовою безпекою вказує на те, що більшість збройних конфліктів мають визначену економічну сутність, яка сприяє нестабільності воєнно-політичного середовища.

З огляду на вищевикладене, існує декілька важливих воєнно-економічних завдань, які потребують розв'язання: обґрунтування раціонального рівня економічних ресурсів, розподіл ресурсів та економічне

обґрунтування військово-технічної політики, пов'язані з фінансово-бюджетною політикою держави. В контексті розгляду питань воєнної безпеки як частини загальної національної безпеки можна розглядати цей аспект як складову «індустрії безпеки». Економіка воєнної безпеки розглядається у більш широкому контексті, і послуга, яку вона надає, військова безпека, включається в кількість специфічних економічних категорій. Важливою є турбота про стан військової організації, яка повністю належить компетенції держави, особливо в кризові періоди. В разі розпаду армії загроза загибелі держави стає нестерпною.

Неоднозначність у розумінні суті військової небезпеки у процесі розв'язання завдань військового розвитку може призвести до або надто великого ослаблення обороноздатності країни, або значного навантаження на економіку через військові витрати. У деяких випадках це також може призвести до виникнення військової загрози. В останньому випадку рівень військової небезпеки стає характеристикою напруженості у військово-політичних відносинах між країнами [23].

У зрозумінні військової безпеки важливо залишатися в межах нормативно-правового визначення цієї складної категорії навіть застосовуючи доктринальне розуміння самого предмету вивчення. Термін «військова безпека» можна знайти у Військовій доктрині України. Однак ця доктрина стосується військової безпеки та акцентує увагу на факторах, які безпосередньо впливають на військову складову діяльності країни. Згідно з Військовою доктриною України, військову безпеку держави визначають як стан безпеки національних інтересів, її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності від посягань із застосуванням військової сили.

Терміни «воєнна безпека» і «військова безпека» мають споріднені, але не тотожні етимологічні значення. Хоча ці поняття схожі за змістом, вони розрізняються в контексті належності до армії (воєнних) та до особливої сфери суспільного життя, пов'язаної з військовою структурою суспільства (військовим).

Згідно з цими визначеннями, у сучасних умовах внутрішніх та зовнішніх викликів, система управління військовою безпекою України пройшла значні трансформації (див. рис. 1.1). На цій схемі видно, що розроблена система є складною, з визначеними точками входу і виходу, елементами, які мають відповідні зв'язки і взаємозв'язки, а також зворотнім зв'язком між усіма компонентами. Таким чином, виникає необхідність більш детального дослідження, узагальнення та систематизації ключових елементів цієї системи з урахуванням постійних трансформаційних змін, які відбуваються в Україні на сьогоднішній день.

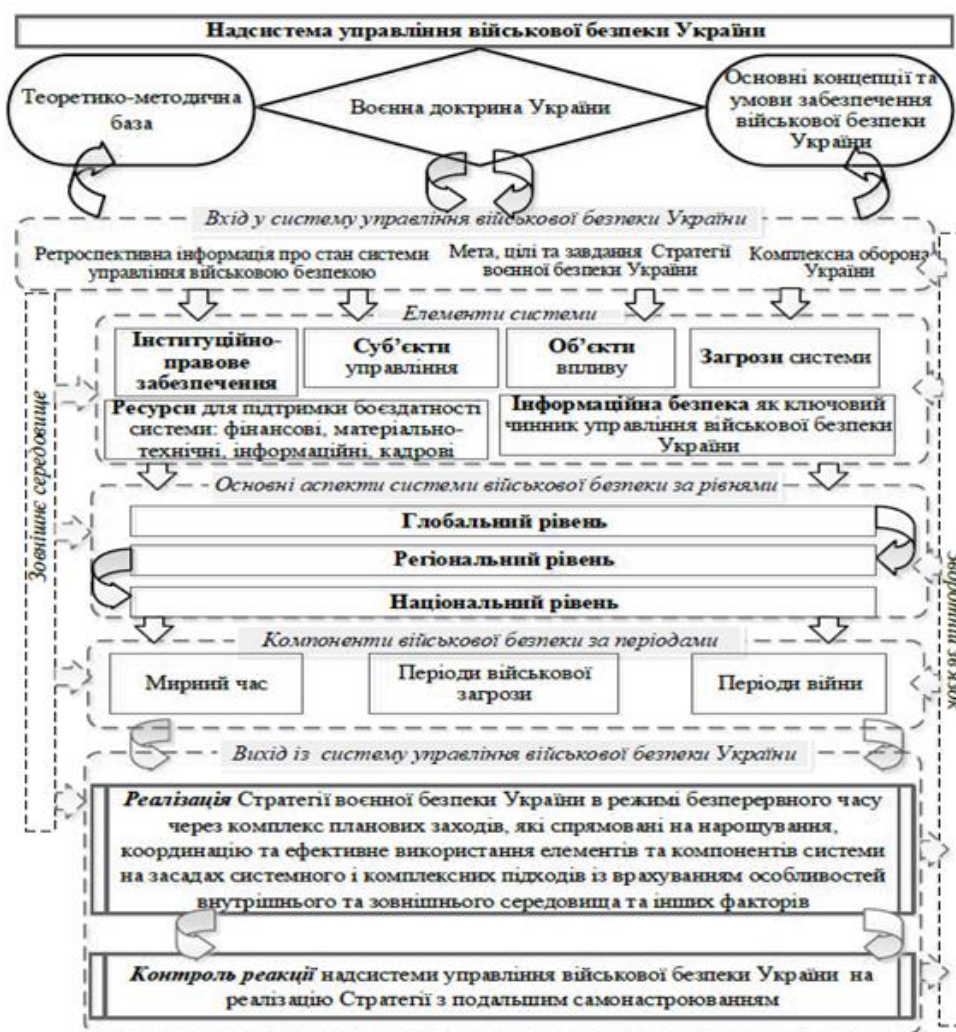

Рис. 1. 1. Система управління військовою безпекою України

Воєнна доктрина України визначає основні концепції та умови забезпечення військової безпеки України [7;19; 20; 42]:

Варто відзначити думку Л.І. Кормич, що успішне впровадження воєнної політики вимагає комплексу заходів, що охоплюють воєнні, економічні, політичні та дипломатичні аспекти як з боку України самої, так і з боку інших держав. Тільки спільні та узгоджені кроки забезпечують успіх у вирішенні складних конфліктних ситуацій. Міжнародна підтримка України є важливою гарантією її незалежності та можливостей для майбутнього розвитку. Отже, сучасне розуміння воєнної політики охоплює сукупність факторів, які визначають детермінанти воєнної стратегії держави і включають в себе як внутрішні, так і зовнішні аспекти [21]:

Метою воєнної політики України є досягнення наступних основних цілей:

Зміцнення довіри між державами та послідовне зниження загрози застосування військової сили. Це включає в себе проведення політики євроатлантичної інтеграції, яка має на меті вступ України до НАТО як основи загальноєвропейської системи безпеки.

Виконання міжнародних договорів України у галузі національної безпеки та оборони, згода на обов'язковість яких була надана Верховною Радою України.

Підтримка належної обороноздатності держави, забезпечення боєздатності Збройних Сил та запобігання можливій збройній агресії через стримування її військовими та невійськовими засобами та протидію такій агресії.

Запобігання соціально-політичним, міжетнічним, міжконфесійним конфліктам всередині держави та їх своєчасне вирішення.

Готовність держави для захисту населення від наслідків застосування звичайних озброєнь та зброї масового ураження [23].

Основними цілями в сфері реалізації воєнної стратегії України є:

1. Відстоювання Україною територіальної цілісності і незалежності від збройної агресії рф.

2. Забезпечення достатньої обороноздатності України, яка перешкоджатиме виникненню збройних конфліктів та, в разі збройного конфлікту, дозволить локалізувати та нейтралізувати його на території України.

3. Активна участь України в реалізації спільної політики безпеки і оборони Європейського Союзу.

4. Постійне удосконалення системи забезпечення воєнної безпеки з метою забезпечення надійного захисту держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, а також для забезпечення відповідності України критеріям її членства в Європейському Союзі та Північноатлантичному альянсі (НАТО).

Військова безпека України є однією з основних необхідностей для втілення права українського народу на самовизначення, для збереження незалежності держави Україна та гарантування її сталого розвитку на основі високих цінностей, таких як демократія, верховенство права, свобода, гідність, безпека та добробут громадян різних національностей.

Захист суверенітету та територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави та є справою всього українського народу. В умовах наявності серйозної військової загрози національній безпеці, а також з урахуванням зростаючого дефіциту фінансових ресурсів та нерівності військових потенціалів України і РФ, виникає потреба у розробці нової стратегії військової безпеки, спрямованої на всебічний захист України.

Головною метою Стратегії воєнної безпеки України є забезпечення передчасної підготовки та повного підтримання всебічної оборони України на основі стримування, стабільності та співпраці з метою забезпечення військової безпеки, суверенітету та територіальної цілісності України. Інтеграція України в євроатлантичний простір безпеки та набуття членства в НАТО передбачають активну участь у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки.

Стриманість у рамках загальної оборони України означає готовність Збройних Сил України, національного господарства, населення та всієї

держави до відсічі збройної агресії проти України, підвищення можливостей системи протиповітряної оборони, створення комплексної територіальної оборони та вживання заходів для запобігання військовим загрозам. Основна ціль – можливість завдати противнику неприпустимих політичних, економічних, військових та інших збитків, які б змусили його відмовитися від подальшої ескалації або припинити збройну агресію проти України.

Оборона України через спільні операції сил оборони поєднується з територіальною обороною і передбачає створення опору на тимчасово захоплених ворогом територіях. Сили територіальної оборони базуються на підрозділах Збройних Сил, інших військових формуваннях, сформованих відповідно до законів України, і відповідних правоохоронних органах. Під час виконання оборонних заходів органи управління та сили єдиної державної системи цивільного захисту забезпечують ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, викликаних внаслідок застосування зброї, та захищають населення та території від наслідків ведення військових дій [23].

Стабільність інтегрованої оборони України досягається завдяки здатності системи управління, сил оборони, економіки, інфраструктури та суспільства швидко відновлюватися та пристосовуватися до змін умов безпеки та довготривалих протистоянь, здатності відбивати напад збройних військ та стримувати агресію.

Співробітництво під час всебічного захисту України вимагає координації з заходами, що приймаються в країні для підготовки до збройної оборони та захисту під час збройної агресії або конфлікту проти України. Ця співпраця також важлива в період відновлення після завершення бойових дій і має на меті підтримку України з боку Європейського Союзу.

Правовою основою всебічного захисту України є Конституція України, інші закони України та міжнародні договори, які були схвалені Верховною Радою України та мають обов'язкову юридичну силу. Комплексна оборона України також відповідає суверенному праву кожної держави на

самооборону від агресії, яке закріплене в Статуті Організації Об'єднаних Націй.

Важливо відзначити, що перелік загроз, які визначені в українському проекті Стратегії національної безпеки, практично ідентичний з переліком загроз, які стосуються Європи. Серед таких загроз можна виділити поширення зброї масового знищення, міжнародний тероризм, транснаціональну організовану злочинність, незаконну міграцію, піратство і ескалацію міжнародних та внутрішніх конфліктів. Очевидно, що близькість підходів України та Європейського Союзу щодо визначення стратегічних інтересів і сприйняття загроз створює сприятливу основу для розвитку взаємовигідного співробітництва [23].

Бажання України приєднатися до Європейського Союзу створює додатковий стимул для такого співробітництва, зокрема щодо питань протидії поширенню зброї масового знищення та регіонального конфлікту.

Кіберпростір став трансграничним середовищем для проведення боротьби, і правила гри в ньому не регулюються ні вітчизняним законодавством, ні міжнародним правом. Однією з причин невдач в цій боротьбі є відсутність українського правового фундаменту на концептуальному рівні для захисту інформаційного простору, і потреба у приведенні законодавства в цій сфері у відповідність до стандартів країн Європейського Союзу та НАТО.

Створення системи стратегічних комунікацій Збройних Сил України є складним завданням, оскільки воно пов'язане з багатьма аспектами інформаційних процесів. Ця складність пояснюється змінами в галузі інформаційних технологій та зростанням важливості інформації в сферах, що підпадають під компетенцію Міністерства оборони України.

Ефективне виконання функцій та завдань Міністерства оборони України та Збройних Сил України, як основних суб'єктів забезпечення обороноздатності держави, що визначені законодавством, стає неможливим без досягнення необхідного рівня інформаційної безпеки в військовій сфері.

Це питання на сьогодні є надзвичайно актуальним, оскільки тільки в умовах забезпечення інформаційної безпеки, коли інформаційні ресурси доступні і захищені, можуть бути здійснені процеси управління відповідно до кожного з визначених завдань, які реалізуються переважно інформаційними методами. Створити такі інформаційні можливості використовуючи виключно власні ресурси Міністерства оборони та Збройні Сили України в принципі неможливо [23].

На глобальному рівні, важливими аспектами військової безпеки є руйнування системи міжнародної безпеки, яка була створена після Другої світової війни. Це призводить до збільшення невизначеності та непередбачуваності в сфері безпеки і характеризується наступними явищами:

Зростання боротьби за ресурси та міжнародну конкуренцію шляхом використання політико-дипломатичних, економічних, інформаційних, військових та гібридних інструментів, включаючи інструменти економічного впливу, приватні військові компанії та незаконні військові угруповання.

Загострення конфліктів, викликаних різними факторами, такими як етнічні, релігійні, міграційні, економічні тощо.

Зростання конкуренції між державами у галузях космічних, квантових, інформаційних, кібернетичних, гіперзвукових, біологічних, нано- та інших технологій, що включає розробку нових систем зброї на їх основі з використанням нових фізичних принципів, робототехніки та нових матеріалів, а також мілітаризацію навколоземного космосу.

Загроза надзвичайних ситуацій, зокрема епідемії.

Розповсюдження міжнародного тероризму та злочинності.

Ці та інші фактори впливають на природу і характер військових конфліктів і можуть призвести до залучення України в війну між державами, особливо тими, які мають ядерну зброю. Агресивна зовнішня та військова політика РФ становить загрозу не лише національній безпеці України, але і ідентичності України взагалі. Існує загроза вторгнення до Балтійського та Чорноморського регіонів, зокрема Європейського Союзу в цілому.

Україна зазнає повномасштабної війни з рф протягом 10 місяців, при цьому існує велика загроза тому, що цей збройний конфлікт може перерости в світову війну. На національному рівні рф залишається агресором проти України, розпочавши повномасштабну війну та окупувавши територію Автономної Республіки Крим та місто Севастополь, а також Донецької та Луганської областей у 2014 році, а пізніше – ще деякі території у 2022 році. росія використовує військові дії, політичні, економічні, інформаційно-психологічні, кібернетичні та інші засоби, що загрожують незалежності, державному суверенітету та територіальній цілісності України [23].

Війна, розпочата рф, може бути описана як поєднання різних дій, включаючи використання регулярних військ (сил), незаконних збройних формувань та терористичних організацій, пропаганди, саботажу, тероризму та навмисного завдання шкоди громадянам, юридичним особам та державним об'єктам в Україні.

Метою цих дій є порушення територіальної цілісності України, створення дестабілізації в соціально-політичній ситуації, гальмування соціально-економічного розвитку та європейської і євроатлантичної інтеграції країни, відновлення впливу рф в Україні, а також зміна територіальної структури України, включаючи використання військової сили проти неї.

Компоненти військової безпеки відрізняються в залежності від часу – миру, періоду військової загрози або війни. В мирний період серед таких компонентів слід виділити наступні аспекти:

Прогнозування та оцінка загроз військовій безпеці України.

Прискорення реформування Збройних Сил України.

Охорона державного кордону, державного повітряного та водного просторів, включаючи територіальне море України, суверенні права в виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі.

Боротьба проти організованих злочинних угруповань, включаючи міжнародні, які намагаються діяти через державний кордон України, є

однією з важливих задач. До інших пріоритетів військової сфери входить також виконання міжнародних договорів України в галузі оборони. Важливим є розвиток військової науки і створення науково-технічної бази для розробки високоефективних засобів збройної боротьби. Важливим аспектом є матеріально-технічне забезпечення Збройних Сил, інших військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, що відповідає сучасним викликам і забезпечує необхідні умови для збереження військової безпеки. Також важливим є впровадження системи демократичного цивільного контролю над Збройними Силами, іншими військовими формуваннями, сформованими згідно з законом, та правоохоронними органами спеціального призначення. Забезпечення соціально-правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей також є важливим завданням. Не останню роль відіграє військово-патріотичне виховання громадян України та підготовка молоді до військової служби в Збройних Силах та інших військових формуваннях.

Отже, військова небезпека є ключовим поняттям у військовій науці і виступає як основний компонент для розробки концептуальних положень воєнної доктрини та стратегії військового організаційного розвитку. Важливо зазначити, що військова небезпека не зникає доти, доки існують конфліктні інтереси між державами або іншими політичними суб'єктами та поки існує збройна сила здатна до проведення військових операцій. Рівень військової небезпеки залежить від кількох факторів.

По-перше, він визначається наявністю інтересів потенційного агресора в конкретній країні, яка може бути об'єктом агресії. Потенційний агресор може використовувати військову силу для досягнення своїх цілей [18; 20; 53].

По-друге, рівень військової небезпеки залежить від стану і складу збройних сил, здатних проводити військові операції, а також наявності необхідної інфраструктури для їх успішного використання.

По-третє, впевненість військово-політичного керівництва потенційного агресора у використанні насильства як засобу досягнення своєї політичної мети також впливає на рівень військової небезпеки [7; 18; 20; 53].

Перший, ідеальний рівень військової безпеки означає повний захист кордонів, території, населення та об'єктів від будь-яких загроз з боку інших держав або коаліцій держав. Проте слід відзначити, що цей ідеальний рівень можливий лише в теоретичному сценарії, оскільки практично реалізувати його в реальному світі обмежено як матеріальними, так і людськими ресурсами.

В реальності визначення рівня військової безпеки держави включає аналіз можливих загроз і оцінку можливого збитку в разі їх реалізації. Ця оцінка враховує такі характеристики, як загострення внутрішньополітичної ситуації в країні, зміни політичного курсу держави та зміна геополітичної ситуації. Для визначення можливого допустимого збитку необхідно оцінювати оборонний потенціал держави, який гарантує існування нації та держави в умовах загрози.

Аналіз цього рівня показує, що кількісні показники військового потенціалу є важливою складовою військової безпеки держави. Для визначення рівня військової небезпеки також слід враховувати військову потужність країн, з якими існують нерозроблені суперечності будь-якого характеру. Тому необхідно аналізувати склад угруповань збройних сил держав, які можуть бути носіями військової небезпеки, їх розміщення та потенційний вплив на об'єкти держави..

Збалансованість інтересів сторін вказує на те, що взаємні інтереси між цими сторонами врегульовані на взаємовигідних та взаємоузгоджених умовах. Жодна зі сторін не прагне одностороннього переважання, і вони не мають претензій одна до одної. Всі виникаючі проблеми між цими сторонами розв'язуються шляхом координації за взаємовигідних умов.

Важливо відзначити, що незалежно від рівня військової міці обох сторін, вона є обов'язковою складовою обороноздатності, і наявність збройних сил є

атрибутом суверенітету кожної держави. Політична вага та влада, включаючи можливості збройних сил, можуть знаходитися в різних пропорціях. Якщо вони приблизно рівні, то виникає баланс сил. У випадку, коли одна сторона має значну перевагу, це може призвести до дисбалансу.

З огляду на національні інтереси, визначені Конституцією України та іншими законами, Стратегія забезпечує досягнення цілей державної політики у сфері оборони, оборонного та військового розвитку [20].

Наявність належної обороноздатності держави, в поєднанні з консолідованим міжнародним тиском на РФ, може сприяти обмеженню подальшої ескалації збройної агресії проти України та відновленню територіальної цілісності в межах державного кордону України.

Посилена територіальна оборона взаємодії з рухом опору сприятиме підвищенню обороноздатності держави, збереженню цілісності суспільства, патріотичному вихованню громадян та забезпеченню національної оборони України, а також готовності населення України до захисту держави.

Для досягнення цілей державної політики в сфері оборони, військового розвитку та воєнній безпеці важливими є такі заходи:

- розробка єдиного посібника з підготовки та проведення комплексної оборони України;

- розвиток інституційної спроможності Міністерства оборони України та інших органів управління складовими сил оборони;

- розвиток спроможностей Збройних Сил України та інших складових сил оборони для виконання завдань за призначенням;

- аналіз факторів, що впливають на рівень військової небезпеки, показує, що вони мають складний характер і взаємодіють між собою. Визначення рівня військової небезпеки вимагає наукового та методичного підходу;

- погіршення міжнародних відносин та наявність складних військових загроз, які походять від РФ та спричинені певними дестабілізуючими факторами, можуть негативно вплинути не лише на Україну, але й загрожувати безпеці всієї Європи.

1.2. Нормативно-правове регулювання системи воєнного стратегічного планування

Основні нормативні документи України, що стосуються стратегічного та оборонного планування в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, призначені для досягнення конкретних цілей в реалізації державної політики у галузі оборони і військового будівництва. Ці документи розробляються з урахуванням основних національних інтересів, які визначені в Конституції України та інших законах країни. Найголовніша мета цього планування є забезпечення необхідних можливостей для ефективного використання Збройних Сил та інших військових структур відповідно до їх призначення в передбачуваних умовах безпеки та в умовах кризових ситуацій, з обов'язковим врахуванням фінансово-економічних можливостей держави та наявних обмежень [49];

Цілі та завдання органів планування повинні відповідати державній політиці та можливостям цих органів. Визначення стратегічних цілей включає такі етапи, як розробка, затвердження, виконання, контроль, коригування і оцінювання виконання стратегічного плану..

Нині в Україні система стратегічного планування розвивається з допомогою залучення іноземних експертів та консультантів з НАТО. Проте, вже початкові кроки в цьому напрямку підкреслюють недостатню реалістичність, несумісність з існуючою системою державного управління та неадаптованість до економічних умов в Україні [8].

Враховуючи наявні об'єктивні або суб'єктивні проблеми, які завжди перешкоджають розвитку певних сфер діяльності, виникає актуальна задача постійного (у випадку перехідних процесів) або періодичного (у випадку сталих процесів) аналізу діючої системи нормативно-правових актів для перевірки їх відповідності вирішенню проблем у відповідній сфері діяльності. Якщо це необхідно, ця процедура включає визначення конкретних напрямів для поліпшення та розвитку цієї системи..

Слід зауважити, що управління процесами стратегічного та оборонного планування в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України не завжди здійснюється послідовно та ефективно через відсутність відповідного науково-методичного та аналітичного забезпечення. Це вимагає удосконалення нормативно-правового регулювання процесів планування. Виникає потреба розробити ефективні механізми впровадження системи планування на державному рівні, включаючи Міністерство оборони України та Збройні Сили України. Отже, проблема удосконалення стратегічного та оборонного планування в Україні є актуальною, оскільки це також відповідає прагненням України відповідати міжнародним стандартам, зокрема стандартам НАТО.

Питання чіткого визначення та уніфікації термінології та визначень, що стосуються стратегічного планування, мають важливе значення і вимагають аналізу та вирішення на законодавчому рівні. Це вимагає проведення наукового дослідження.

Багато вчених не роблять різниці між стратегічним плануванням та управлінням, і вони стверджують, що в сутності це одне і те саме [49].

З публікацій та досліджень видно, що проблеми стратегічного та оборонного планування в МО України та ЗС України розглядалися в наукових працях і публікаціях [25; 46; 47; 51; 52; 55; 67].

У праці А. І. Семенченка [51] оцінено стан та тенденції розвитку термінологічного апарату у галузі забезпечення національної безпеки в контексті розвитку системи стратегічних документів. Крім того, приведено модель ієрархічної структури системи документів для функціонування та розвитку національного сектору безпеки..

З. Є. Шершньова [67] У роботі розглядаються основні підходи до формулювання стратегій, визначається мета, встановлюються принципи, аналізуються об'єктивні та суб'єктивні фактори, які впливають на процес стратегічного планування. Досліджуються різні моделі стратегічного планування, а також розглядається зміст та структура стратегічного плану.

Зазначено, що стратегічне планування є однією з ключових складових у системі стратегічного управління, і його застосовують у більшості фірм і організацій як у заході Заході, так і на Сході.

У праці О. Е. Дузб-Кратченка [25] У роботі розглянуто актуальні проблеми, які виникають під час організації та впровадження стратегічного планування в МО України та ЗС України, а також надані можливі шляхи їх вирішення. Серед основних питань, які потребують уваги у процесі впровадження системи стратегічного планування в галузі оборони, виділено необхідність подальшого удосконалення нормативно-правового забезпечення реформ та розвитку ЗС України..

У праці В. Ю. Богдановича [55] Представлена загальна методика стратегічного планування в оборонній сфері, яка визначає послідовність застосування процедур прогнозування, програмування та проектування. Описано їхній зміст, враховуючи особливості застосування в даній галузі. Розглянуті основні проблеми та можливі шляхи їх вирішення, обґрунтовано перелік документів, які необхідно розробити на кожному етапі стратегічного планування, а також показано взаємозв'язок цих документів.

За змістом, стратегічне планування є процесом управління, який спрямований на раціональний розподіл наявних ресурсів, визначення послідовності їх використання та розвитку з метою досягнення пріоритетних цілей, визначених вищим воєнно-політичним керівництвом держави [46; 52].

Виявлені авторами зазначених праць невідповідності стосовно стратегічного та оборонного планування свідчать, що деякі документи, які призначені для планування, не можуть бути повністю реалізовані у разі відсутності ефективної системи планування та управління, узгоджених цілей, чітких результативних показників, пріоритетності та розбіжностей в тлумаченні вживаних термінів і понять.

Отже, сутність і роль стратегічного планування у сфері оборони та військового будівництва, а також його відношення до оборонного

планування, базованого на спроможностях і бюджетному плануванні, мають неоднозначні визначення і потребують уточнення та розмежування.

Стратегічне планування є однією з ключових функцій державного управління. В українському законодавстві термін «стратегічне планування» може бути визначений такими способами:

Процес визначення цілей і завдань для конкретної сфери діяльності органу планування включає в себе визначення методів та шляхів досягнення цих цілей відповідно до пріоритетів державної політики та можливостей органу планування. Також, цей процес охоплює етапи розробки, затвердження, виконання, контролю, коригування та оцінювання виконання стратегічного плану [31].

Беручи до уваги значущий зміст поняття «забезпечення безпеки і оборони», стратегічне планування в секторі безпеки і оборони повинно бути розглянуте в такому контексті.

Основною метою стратегічного планування є досягнення необхідних спроможностей для ефективного використання Сил безпеки і оборони за призначенням в передбачуваних умовах безпекового середовища та кризових ситуаціях. Проте ця мета повинна бути реалістичною і враховувати фінансово-економічні можливості держави і існуючі обмеження.

З цими принципами визначаються напрями стратегічного планування в секторі безпеки і оборони України. Вони включають в себе планування розвитку сектору, планування застосування Сил безпеки і оборони, а також спільну підготовку до виконання завдань, визначених у Концепції кризових ситуацій [41].

Необхідно постійно коригувати стратегічний план в залежності від змін в зовнішньому середовищі. Основна відмінність стратегічного плану від інших планів полягає в тому, що в його основі лежить стратегія. Аналізуючи сутність стратегічного планування, автори визначають, що в загальному вигляді стратегічне планування – це планування комплексу заходів, включаючи такі аспекти:

Визначення або уточнення пріоритетів або цілей будь-якої організації, включаючи державу, які мають визначальне значення для її майбутнього.

Проведення стратегічного аналізу та прогнозування, як для власної політики, так і для політики наявних або потенційних конкурентів.

Визначення шляхів, механізмів, ресурсів та способів досягнення визначених пріоритетів або цілей.

Ці аспекти утворюють основу стратегічного планування та допомагають організації адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі та досягти своїх стратегічних цілей [26].

Завершальним етапом процесу планування є схвалення нормативно-правового акта, такого як концепція, стратегія, доктрина, державна програма та інші.

З урахуванням вищевикладеного, можна стверджувати, що стратегічне планування перш за все є процесом, спрямованим на організацію та втілення політики національної безпеки, яка визначена чинним законодавством країни. Важливо підкреслити, що результати і наслідки стратегічного планування в значній мірі впливають на реалізацію цієї політики.

Зокрема, стратегічне планування спрямоване на забезпечення згуртованої, спрямованої на досягнення конкретних цілей та ефективної діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, збройних сил, інших формувань, що створені згідно з чинним законодавством (включаючи військові формування), правоохоронних органів, спеціальних служб, підрозділів цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу, та інших сил і ресурсів у сфері безпеки.

Отже, стратегічне планування визначається як інструмент для реалізації національної безпеки та впливає на ефективність роботи всіх структур та організацій, які здійснюють функції в секторі безпеки.

Саме ці структури, відповідно до чинного законодавства, мають перетворювати національну політику з питань національної безпеки в

конкретні заходи політичного, правового, організаційного, воєнного і інших характерів, спрямовані на реалізацію національних інтересів. Передусім, це включає в себе виявлення, прогнозування, попередження та нейтралізацію загроз, які впливають на безпеку суспільства і держави. Імплементация заходів, розроблених під час стратегічного планування та схвалених у встановленому порядку, повинна забезпечувати адекватну реакцію на загрози, що становлять ризики для національних інтересів. Крім того, це повинно підвищувати готовність системи забезпечення національної безпеки до виконання її функцій і завдань, сприяти інтеграції України в системи міжнародної і регіональної безпеки, і багато інших аспектів.

Основні завдання стратегічного планування безпеки визначені в Основах стратегічного планування забезпечення національної безпеки та Законі України «Про національну безпеку України» [26; 33].

Пропозиції до Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про організацію оборонного планування”» [45]. Аналіз вказує на те, що одним із шляхів розв’язання проблем, пов’язаних із розвитком сектору безпеки і оборони України, є створення єдиного комплексу та чіткої узгодженості документів, які об’єднані в єдину систему стратегічного планування та державного управління. Досвід, як вітчизняний, так і зарубіжний, показує, що стратегічне планування у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України складається з підсистем (Таблиця 1.1).

Таблиця 1.1.

Планування стратегічних дій у Міноборони та Збройних Силах України

Довгостроково (більше 5 років)	Середньостроково (до 5 років)	Короткостроково (до 3 років)
Планування стратегічних заходів щодо використання Збройних Сил України		
Прогнозування розвитку воєнно-політичної, воєнно-економічної та воєнно-стратегічної обстановки, а також визначення ситуації застосування Збройних Сил України.	Висновки щодо воєнно-політичної, воєнно-стратегічної та воєнно-економічної обстановки на середньострокову перспективу. Стратегічний замисел застосування Збройних	Оцінка воєнно-політичної, воєнно-стратегічної та воєнно-економічної обстановки на короткостроковий період. Уточнення стратегічного плану застосування Збройних Сил України.

Стратегія національної безпеки України. Стратегія воєнної безпеки України. Принципи підготовки та застосування Збройних Сил України.	Сил України (затверджується Президентом України). Стратегічний план застосування Збройних Сил України (затверджується Міністерством оборони України). Мобілізаційний план Збройних Сил України.	Уточнення оперативних планів застосування військ (сил). План забезпечення мобілізаційного розгортання Збройних Сил України.
Планування стратегічного розвитку Збройних Сил України		
Здійснення стратегічного аналізу, визначення стратегічних цілей, пріоритетів, формулювання завдань та напрямків розвитку Збройних Сил України. Схвалення стратегічного замислу щодо розвитку Збройних Сил України (здійснюється Президентом України).	Воєнно-стратегічні настанови Начальника Генерального штабу Збройних Сил України. Стратегічний замисел щодо розвитку Збройних Сил України.	Програма комплексного розвитку Збройних Сил України (щорічно затверджується Міністерством оборони України). Програма розвитку військових здібностей Збройних Сил України (розробляється щорічно). Програма розвитку військових здібностей окремих видів Збройних Сил України. Моніторинг та звітування щодо стану та досягнень в розвитку військових здібностей Збройних Сил України.
Планування оборони в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України		
Подання рекомендацій до законодавчих та інших нормативно-правових актів у галузі оборони. Проведення Аналізу оборони. Стратегічний оборонний звіт України. Державна програма розвитку Основних військових технологій на довгостроковий період.	Концепція подальшого модернізації і розвитку Збройних Сил України. Інтегрований комплекс програм і проектів для розвитку військових здібностей Збройних Сил України. Державна цільова оборонна програма розвитку (реформування) Збройних Сил України. Державна програма розвитку Озброєних Сил.	Прогнозний план фінансування та розвитку Збройних Сил України на рік. Воєнно-політичні настанови Міністерства оборони України на дворічний період. Річний план основних заходів Міністерства оборони України. Державне оборонне замовлення на рік. Річний план основних заходів Збройних Сил України. План підготовки Збройних

		Сил України на навчальний рік. Річні плани діяльності Збройних Сил України за різними напрямками (затверджуються Начальником Генерального Штабу. Бюджетне планування. Бюджетний запит Міністерства оборони України. Бюджет Міністерства оборони України на рік. Зведений кошторис Міністерства оборони України на рік. Паспорти бюджетних програм Міністерства оборони України.
--	--	---

До компонентів (підсистем) стратегічного планування в контексті застосування та розвитку Збройних Сил України належать стратегічне планування розвитку та стратегічне планування застосування.

Стратегічне планування розвитку включає заходи щодо формування та визначення державної політики стосовно розвитку Збройних Сил України; визначення основних напрямів і завдань, які є пріоритетними для досягнення стратегічних цілей. Розроблення відповідних нормативно-правових, програмних і планувальних документів проводиться з урахуванням довгострокових прогностичних показників, ресурсного забезпечення та раціонального розподілу наявних сил і засобів.

Стратегічне планування застосування – це планування поліпшення бойової та мобілізаційної готовності; планування операцій (бойових дій) груп військ (сил); порядок розроблення, узгодження та схвалення документів стратегічного планування застосування Збройних Сил України. Стратегічний задум застосування Збройних Сил України погоджується з Секретарем Ради національної безпеки і оборони України та підлягає затвердженню Президентом України.

Оборонне планування в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України регулюється відповідно до Закону України від 18 листопада 2004 року № 2198-IV «Про організацію оборонного планування» [35], Наказом від 22 грудня 2020 року № 484 Міністерства оборони України «Про затвердження Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони» [32] та Доктрини з оборонного планування у ЗС України [11].

Оборонне планування в Україні, відповідно до нормативно-правових актів, розглядається як складова стратегічного планування, що об'єднує в собі процеси планування розвитку Збройних Сил України та оборонних ресурсів. Важливо відзначити, що оборонне планування вплетено в процес бюджетного планування на державному рівні та враховує стратегічне планування застосування Збройних Сил України.

Стратегічний оборонний бюлетень (СОБ) України визначив конкретні напрямки та перспективи розвитку системи оборонного планування. Цей документ спрямовував на наближення оборонного планування до загального планування розвитку держави, враховував інтеграцію оборонного планування у бюджетний процес, використання стандартів НАТО та забезпечення відповідності стратегічного планування застосування Збройних Сил України.

Одним із ключових завдань, передбачених СОБ України, був поступовий перехід до єдиної системи планування в Міністерстві оборони України та Генеральному штабі Збройних Сил України, яка базувалася на обороноздатності держави та мобілізаційній складовій. Такий підхід передбачав накопичення оборонних ресурсів у державі та розробку обґрунтованого переліку плануючих документів [11].

Аналіз показує, що стратегічне планування враховуючи кризові ситуації може бути розділене на декілька рівнів завдань. Національне стратегічне планування, яке стосується загальнодержавних завдань, є спільним для всіх складових Сил безпеки і оборони. Паралельно існують

стратегічні завдання, які виконуються окремими складовими Сил безпеки і оборони та можуть бути частиною загальнодержавних завдань або реалізовуватися самостійно.

Крім того, важливо виділити оперативні завдання, які також є частиною стратегічного планування, і вони виконуються конкретними видами і родами військ (сил) відповідно до їх призначення. Окремі тактичні завдання представляють собою конкретні бойові завдання для військових частин чи підрозділів на нижчому рівні планування). Аналогічний рівень завдань, а саме національний стратегічний рівень, використовується для планування і управління на загальнодержавному рівні. (*strategic generic tasks list*) передбачений і в державах – членах НАТО. Крім того, існує оперативний рівень (*operational generic tasks list*) і тактичний (*tactical generic tasks list*) [25; 46; 47; 51; 52; 55; 67].

Маючи на увазі різні підходи до поділу стратегічного планування за часовими межами горизонту, важливо враховувати рекомендації військових фахівців, які вважають, що такий поділ «за часовими межами горизонту» на довгострокове, середньострокове та короткострокове може бути недоречним [26]. Замість такого поділу, вони рекомендують визначати це планування відповідно до функціональних ознак на планування спроможностей та планування (визначення) заходів і видатків, необхідних для досягнення цих спроможностей [3]. За аналогічним принципом, зокрема у МО України, наразі створені функціональні підсистеми для запобігання надзвичайним ситуаціям [30]. Заходи стратегічного планування можуть бути короткостроковими, середньостроковими або довгостроковими. Важливо відзначити, що всі ці часові горизонти можуть мати стратегічний характер, незалежно від тривалості чи періоду їх здійснення [22].

Згідно з проєктом Концепції системи стратегічного планування (пункт 3.4), щорічний план центрального органу виконавчої влади має бути розроблений на основі стратегічного плану та Державної програми. В цьому плані повинен бути визначений перелік завдань та заходів, які спрямовані на

виконання і реалізацію стратегічного плану протягом року, а також встановлення відповідних критеріїв результативності [44].

Рекомендації щодо вдосконалення системи стратегічного планування оборони обґрунтовують необхідність упрощення вже існуючої системи, яка зараз вважається надто деталізованою, важкою для розуміння для військових та непрозорою. Фахівці науково-експертного управління Верховної Ради України вказують, що удосконалення системи стратегічного планування повинно базуватися на чіткому визначенні ролей, повноважень і відповідальності учасників процесу, основних напрямів і процедур взаємоузгодження, а також послідовності етапів з розроблення стратегії до виконання конкретних державних програм [50]. В остаточному плані, система стратегічного планування повинна забезпечувати її цілісність, результативність і ефективність [6].

Для вирішення питань, пов'язаних із стратегічним плануванням в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, необхідно мати належний понятійно-категорійний апарат.

Функціонування сфери національної безпеки і оборони забезпечується низкою керівних документів держави, включаючи Міністерство оборони України та Генеральний штаб Збройних Сил України. Їх перелік, створений без урахування ієрархічних зв'язків подано у Таблиці 1.2.

Одним із основних документів, що входить до складу чинної системи законодавчих актів і визначає основні напрями впровадження воєнної політики України, є Стратегія національної безпеки України [37].

Згідно із Законом України «Про національну безпеку України,» планування в сферах національної безпеки і оборони має на меті забезпечення втілення державної політики у цих галузях за допомогою розроблення стратегій, концепцій, програм, планів розвитку органів сектору безпеки та оборони, управління ресурсами і ефективного їх розподілу [33].

Таблиця 1.2

Перелік документів довгострокового, середньо- та короткострокового стратегічного планування у сфері безпеки і оборони

Назва нормативного-правового акта	Діапазон
Про організацію планування в секторі безпеки і оборони України (Указ Президента України від 16.05.2019 № 225)	<i>Довгострокове стратегічне планування</i>
Стратегія національної безпеки і оборони України (Указ Президента України від 14.03.2020 № 392)	
Стратегія воєнної безпеки України (Указ Президента України від 25.03.2021 №121).	
Розроблятиметься за результатами проведення оборонного огляду	
Стратегічний план застосування ЗС України та інших складових сил оборони	
Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України (розроблятиметься за результатами огляду громадської безпеки та цивільного захисту)	
Стратегія кібербезпеки України	
Національна розвідувальна програма	
Стратегія сталого розвитку України	
Стратегія інформаційної безпеки	
Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року	<i>Середньо- та довгострокове стратегічне планування</i>
Про Стратегічний оборонний бюлетень України (Указ Президента України від 17.09.2021 № 473)	
Про структуру Плану оборони України (Указ Президента України від 12.06.2020 №471)	
Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України»	
Державна цільова оборонна програма розвитку Збройних Сил України	<i>Короткострокове стратегічне планування</i>
Державна цільова оборонна програма розвитку озброєння Збройних Сил України	
Військовий стандарт 01.004.002. (Видання 2). Воєнна безпека. Стратегічне планування. Терміни та визначення	
Об'єднана оперативна концепція сил оборони 2030. (Затверджено НГШ ЗС України 25.11.2021)	
Порядок організації та здійснення оборонного планування в МО України. ЗС України та ІССО (від 22.12.2021 № 484)	
Доктрина з оборонного планування у ЗС України. ВКП 5-00(67)01.02. (Затверджена ГК ЗС України 31.11.2020)	

Цей процес був тривалим і включав узгодження з роботою над Стратегією національної безпеки України [40]. Цей значущий документ розроблений Міністерством оборони України На основі Стратегії

національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки визначає цілі, пріоритети і методи втілення державної політики у сферах національної безпеки і оборони, зокрема, відносно забезпечення військової безпеки держави. Ця стратегія включає концепцію всебічної оборони і передбачає залучення до її реалізації не лише Збройних Сил України, але і всіх складових сектору безпеки і оборони, а також громадянського суспільства. Даний документ враховує ризики військової загрози з боку РФ та дисбаланс військових потенціалів держави.

Стратегічний оборонний бюлетень України (СОБ України) є основою для розроблення програмних документів з питань оборони, розвитку сил оборони, розвитку озброєння і військової техніки, а також планів оборони України та планів застосування Збройних Сил України. Зокрема, в рамках Стратегічного оборонного бюлетеня України, яке було впроваджено Указом Президента України від 17 вересня 2021 року із загальною метою реалізації п'яти стратегічних цілей до кінця 2020 року, кожна з цих стратегічних цілей включає в себе від двох до восьми оперативних цілей. Міністерство оборони України несе відповідальність за розробку і подання програм, спрямованих на забезпечення виконання державної політики в галузі оборони. Ці програми розробляються на основі документів довгострокового планування у галузях національної безпеки і оборони відповідно до статті 33 Закону України «Про національну безпеку України» [36].

Новий Стратегічний оборонний бюлетень (СОБ), який підлягав затвердженню Президентом України, був розроблений в стислі терміни через необхідність планування та реалізації завдань і заходів щодо підвищення спроможностей Збройних Сил для відповіді на загрози та виклики, пов'язані з активною фазою бойових дій на сході України. Тому була висловлена необхідність внесення змін, яка з часом стала очевидною. Крім того, до розробки та впровадження СОБ України долучилися іноземні радники з держав-членів НАТО.

Щодо організації стратегічного планування в Міністерстві оборони України, важливо нагадати, що раніше ця організація була регульована положенням про організацію стратегічного планування в Міністерстві оборони України [37], але документ втратив чинність у 2006 році, а нового нормативного документа в МО України не з'явилося. Проте у 2020 році прийнято «Порядок організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони» [32].

Управління програмами (проєктами) розвитку спроможностей є процесом у Міністерстві оборони, Збройних Силах та інших складових сил оборони, спрямованим на розроблення, виконання, моніторинг та керування програмами та окремими проєктами з метою створення нових спроможностей, розвитку існуючих або позбавлення надлишкових.

Система управління проєктами включає в себе наступні складові: нормативні документи, які визначають правила і положення, регулюють проєктну діяльність; організаційні структури, які відповідають за керування та координацію проєктною діяльністю; інформаційну систему управління проєктами, яка сприяє централізованому збору, зберіганню та аналізу даних про програми та проєкти складових сил оборони.

Процес управління проєктами включає наступні етапи: ініціювання, яке передуює початку проєкту та включає в себе визначення цілей, критеріїв успіху, обмежень, базових вимог, призначення керівництва, визначення зацікавлених сторін, розподіл відповідальності та інше; планування, де визначається зміст проєкту, ресурси та послідовність дій для досягнення цілей проєкту; виконання, яке передбачає безпосереднє проведення запланованих робіт; моніторинг і контроль, що включає в себе постійний нагляд і оцінку ходу проєкту, визначення відхилень і їхнього впливу на результати, бюджет і терміни проєкту; завершення, коли всі роботи завершені, проведені всі розрахунки і оформлення документів, інформація передається замовнику, і готується звіт про завершення проєкту.

Організаційна структура управління проектною діяльністю включає колегіальний орган для прийняття стратегічних рішень, організаційні структури для координації і керування, а також проектні команди для безпосереднього виконання робіт.

Інформаційна система управління проектною діяльністю використовується для автоматизації процесів управління проектами, зокрема збору, зберігання та аналізу даних про програми та проекти складових сил оборони.

Стратегічне планування в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України регулюється діючими нормативно-правовими актами України. Ця система документів визначає послідовність дій і прийняття рішень на державному рівні з метою розроблення стратегічного плану на певну перспективу. Стратегічний план має включати конкретні заходи для досягнення стратегічних цілей і завдань, особливо в кризових ситуаціях. Процедура організації та проведення стратегічного планування в секторі безпеки і оборони визначена загальними нормативно-правовими актами та враховує відповідальність за виконання визначених завдань.

Система стратегічного планування призначена для координації, спрямованої на досягнення конкретних цілей, діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, Міністерства оборони України, Збройних Сил України, правоохоронних органів та спеціальних служб, підрозділів цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу, а також інших сил і засобів сектору безпеки і оборони.

Висновки до I розділу

Проаналізовано визначення понять «військова безпека», «військова небезпека».

Визначено основні цілі в сфері реалізації воєнної стратегії України. Досліджено, узагальнено та систематизовано ключові елементи системи

управління військовою безпекою з урахуванням постійних трансформаційних змін, які відбуваються в Україні на сьогоднішній день.

Важливою вимогою для реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави Україна та забезпечення її сталого розвитку на основі високих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки та процвітання громадян різних національностей є військова безпека України.

Захист суверенітету та територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави та є справою всього українського народу. В умовах наявності серйозної військової загрози національній безпеці, а також з урахуванням зростаючого дефіциту фінансових ресурсів та нерівності військових потенціалів України і РФ, виникає потреба у розробці нової воєнної стратегії, спрямованої на всебічний захист України.

Управління процесами стратегічного та оборонного планування в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України не завжди здійснюється послідовно та ефективно через відсутність відповідного науково-методичного та аналітичного забезпечення. Це вимагає удосконалення нормативно-правового регулювання процесів планування. Виникає потреба розробити ефективні механізми впровадження системи планування на державному рівні, включаючи Міністерство оборони України та Збройні Сили України. Отже, проблема удосконалення стратегічного та оборонного планування в Україні є актуальною, оскільки це також відповідає прагненням України відповідати міжнародним стандартам, зокрема стандартам НАТО.

Стратегічне планування в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України регулюється діючими нормативно-правовими актами України. Ця система документів визначає послідовність дій і прийняття рішень на державному рівні з метою розроблення стратегічного плану на певну перспективу. Стратегічний план має включати конкретні заходи для досягнення стратегічних цілей і завдань, особливо в кризових ситуаціях.

Процедура організації та проведення стратегічного планування в секторі безпеки і оборони визначена загальними нормативно-правовими актами та враховує відповідальність за виконання визначених завдань.

До Переліку документів довгострокового, середньо- та короткострокового планування для реалізації воєнної стратегії належать: Стратегія національної безпеки і оборони України, Стратегія воєнної безпеки України, Указ Президента «Про організацію планування в секторі безпеки і оборони України; Стратегічний план застосування ЗС України та інших складових сил оборони; Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України (розроблятиметься за результатами огляду громадської безпеки та цивільного захисту; Стратегія кібербезпеки України; Національна розвідувальна програма; Стратегія сталого розвитку України; Стратегія інформаційної безпеки; Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року; Стратегічний оборонний бюлетень України; Державна цільова оборонна програма розвитку озброєння Збройних Сил України; Військовий стандарт 01.004.002. (Видання 2), Об'єднана оперативна концепція сил оборони 2030; Порядок організації та здійснення оборонного планування в МО України, ЗС України та ІССО, Доктрина з оборонного планування у ЗС України. ВКП 5-00(67)01.02 та ін.

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВОЄННОЇ СТРАТЕГІЇ НАТО ТА ЄС

2.1. Стратегічна концепція НАТО та наслідки для України

Збройна агресія РФ проти України породжує потребу в пошуку ефективних гарантій безпеки для України. НАТО залишається найбільш впливовою організацією в сфері безпеки з найефективнішою системою колективної оборони [69; 71; 72; 73; 74]. Для України особливо важливим є той факт, що на глобальному рівні НАТО розглядає РФ як одну з найбільших загроз для безпеки держав, що входять до складу цієї організації, і виступає за всебічну підтримку України [14].

Публікація Г. Шелеста присвячена обговоренню вказаної проблематики [66]. У публікації автор не розглядає в повному обсязі нове бачення, яке було представлено членами НАТО під час Саміту у Мадриді в червні 2022 року. Детально розглянемо лише один аспект нової Стратегічної концепції, а саме сприйняттям Альянсом своїх партнерів та форматів майбутньої співпраці. Порівнюються концепції 2010 та 2022 років, зокрема положення, які стосуються партнерів НАТО загалом, з особливим акцентом на аспірантах та партнерах з розширеними можливостями. В. Бадрак [4] не розглядає наслідки та висновки для України в контексті її прагнень до вступу до НАТО та не враховують необхідність оновлення власних оборонних планів відповідно до стандартів оборонного планування НАТО. Для кращого розуміння особливостей нової Стратегічної концепції автори доповіді приводять еволюцію головних положень аналогічних концепцій та інших документів НАТО, які були актуальні з 1999 року. Однак не досліджують вплив цих змін на оборонне планування України та її шлях до потенційного членства в НАТО [78; 79; 80; 81].

29 червня 2022 року глави держав і урядів НАТО прийняли та затвердили нову Стратегічну концепцію НАТО – 2022 рік [82], яка визначила

своє головне призначення як забезпечення колективної оборони своїх членів. В новій Стратегічній концепції НАТО на 2022 рік детально описано сучасне безпекове середовище, перед яким стоїть Альянс. Концепція підтверджує цілі та принципи НАТО, визначає основні завдання Альянсу та стратегічні шляхи досягнення успіху в майбутньому [83; 84; 85; 86; 87].

Результати оцінки безпекового середовища вказують на те, що рф розглядається як найбільш значна та пряма загроза для безпеки держав-членів НАТО і для миру та стабільності в євроатлантичному регіоні. рф має намір дестабілізувати ситуацію в сусідніх з Альянсом державах на сході та півдні. Особлива стратегічна загроза виникає на Півночі через можливу перешкоду рф для підкріплення сил Альянсу та порушення свободи судноплавства в районі Північної Атлантики. Збільшення військової присутності рф у регіонах, таких як Балтійське, Чорне та Середземне моря, а також укладення військового союзу з Білоруссю, створює виклик для безпеки та інтересів Альянсу..

Важливо відзначити, що в 2015 році Україна вперше документувала ряд аналогічних загроз для своєї національної безпеки в рамках Воєнної доктрини країни [38] і далі в Стратегії воєнної безпеки України [40], Україна однозначно визначила рф як свого військового противника, який здійснює збройну агресію проти неї. Більше того, в Стратегії оборони України надано чіткий опис можливих сценаріїв використання Збройних Сил України та інших компонентів національної оборони, включаючи можливість відбиття повномасштабної військової агресії з боку росії. Крім цього, загальна концепція та інші положення Стратегії залишаються актуальними і після 24 лютого 2022 року. Серед ключових аспектів цієї Стратегії слід відзначити концепцію всеохоплюючої оборони та основні її принципи, такі як стримування, стійкість та взаємодія.

У новій Стратегічній концепції НАТО вперше надається велика увага Китайській Народній Республіці (КНР) [93; 94; 97; 100]. Зазначена концепція описує цілі та політику Китаю як фактор, що становить серйозний виклик

безпеці Альянсу. Китай використовує широкий спектр політичних, економічних і військових засобів з метою розширення своєї глобальної присутності та розширення своєї сфери впливу. Крім того, поглиблення стратегічного партнерства між Китаєм і росією, а також їх спільні зусилля для ослаблення міжнародного правопорядку, який ґрунтується на правилах, суперечать цінностям і інтересам Альянсу. Виділяється, що Китай стрімко розширює свій ядерний арсенал, при цьому не забезпечуючи необхідної прозорості чи участі в механізмах контролю над озброєннями, що створює значні ризики.

Крім цього, у документі розширено спектр інших загроз, включаючи тероризм, конфлікти та нестабільність в Африці і на Близькому Сході, кіберзагрози, нові технології, ерозію архітектури контролю над озброєннями та зміну клімату. Ця проблематика безумовно вимагає вивчення, і відповідні висновки мають бути враховані в ході проведення Огляду спроможностей сил оборони [32], що проводиться Міноборони.

Стратегічна концепція НАТО визначає основні завдання Альянсу:

Стимування і оборона: Документ акцентує на стимуванні і обороні, спрямованих на усунення будь-яких можливостей потенційного противника для агресії. Це передбачає постійну військову присутність на суходолі, морі та в повітрі, включаючи підвищення потужності об'єднаної системи протиповітряної оборони (ППО) та протиракетної оборони (ПРО). Альянс планує забезпечити стимування та оборону за допомогою потужних, стаціонарних і готових до бойових дій збройних сил в усіх галузях військових операцій, поліпшених механізмів командування та управління, здійснення превентивного складування боєприпасів та розміщення військової техніки. Також відводиться значна увага модернізації потенціалу і інфраструктури, що дозволить забезпечити оперативне підкріплення будь-якого члена Альянсу, включаючи швидку реакцію в короткі терміни або без попередження.

У документі зазначено, що надійність колективної оборони буде залежати від рівня видатків на оборону та віддачі пріоритетності оборонному плануванню, зосередженому на можливому сценарії широкомасштабного конфлікту в Європі.

Після того російського вторгнення, виникла низка проблем в галузі оборонного планування, які потребують негайного вирішення. Передусім ці проблеми пов'язані з необхідністю перегляду актуальності, пріоритетності, ресурсних показників і термінів виконання конкретних положень Стратегічного оборонного бюлетеня України [39], Зокрема, ці питання, включаючи ті, які визначені у Додатку 3 «Матриця основних спроможностей сил оборони», також мають бути враховані при розробці Державної програми розвитку Збройних Сил України та цільової оборонної програми розвитку ОВТ.

В Стратегічній концепції НАТО зазначено, що на перспективу в забезпеченні Альянсу важливу роль відіграватиме ядерна зброя. Основною метою ядерного потенціалу НАТО є збереження миру, запобігання примусу і стримування агресії. Стратегічні ядерні сили Альянсу, зокрема, стратегічні ядерні сили США, є абсолютною гарантією безпеки Альянсу. Національні внески до завдань ядерного стримування НАТО, такі як літаки, які здатні переносити як звичайні, так і ядерні боєприпаси, і надалі матимуть вирішальне значення у цих прагненнях.

Згідно із Стратегічною концепцією НАТО, держави-члени Альянсу поділяють загальний інтерес у забезпеченні стабільності і спільно діють з метою запобігання кризам та їх подальшого врегулювання. Для досягнення цих цілей, планується регулярне проведення навчань та підвищення здатності НАТО координувати, проводити, підтримувати та виконувати багатонаціональні операції з вирішення кризових ситуацій. Людська безпека, зокрема захист цивільного населення і мінімізація шкоди, завданої цивільному населенню, є ключовим аспектом у підході до запобігання і врегулювання криз.

Розширення НАТО вважається історичним досягненням. Безпека держав, які мають амбіції щодо вступу до Альянсу, включаючи Україну, тісно пов'язана з безпекою країн-членів НАТО. Планується подальший розвиток партнерства з Україною для сприяння спільним інтересам у забезпеченні миру, стабільності та безпеки на євроатлантичному просторі. Наприклад, відновлення засідань Комісії Україна-НАТО, яке відбулося 4 квітня 2023 року на рівні міністрів закордонних справ, відзначено як приклад такого партнерства.

Під час Вільнюського саміту Альянс доречно обіцяв продовжувати свою підтримку України та підтвердив свою рішучу готовність досягти вирішення конфлікту на умовах, які б задовольнили Україну. Україна отримала гарантії та були прийняті рішення щодо надання як летальної, так і нелетальної військової допомоги, фінансової підтримки, сприяння в галузі розвідки та продовження навчання військових з метою вивчення та ефективного використання наданого обладнання. Окрім того, ця обіцянка відправляє сигнал Москві та іншим гравцям, які не ділять безпекових інтересів НАТО, що Альянс залишається відданим своїй місії і не допустить зловмисних лідерів завадити інтересам НАТО або спричинити внутрішні розколи [48].

Для забезпечення майбутнього успіху Альянсу планується зміцнювати політичну єдність і солідарність, а також поширювати обсяги консультацій між державами-членами НАТО для аналізу всіх питань, що впливають на безпеку. При цьому будуть виділятися необхідні ресурси для виконання основних завдань НАТО. Зазначається, що члени Альянсу і надалі спільно захищатимуть свою безпеку, цінності і демократичний спосіб життя.

Отже, НАТО лишається найефективнішою системою колективної оборони у світі, і Україна має намір приєднатися до євроатлантичного безпекового простору та стати членом НАТО. Це передбачає активну участь України у міжнародних операціях для збереження миру та міжнародної безпеки, отримання постійної військової підтримки від держав-членів НАТО

з метою досягнення перемоги у конфліктах і отримання гарантій безпеки в майбутньому.

Згідно з Стратегічною концепцією НАТО, росія визнається як найбільш значуща і пряма загроза для безпеки держав-членів Альянсу. Для України ця загроза є набагато серйознішою, постійно існуючою і не обмеженою відкритою збройною агресією.

На довгостроковому горизонті передбачається істотне посилення оборонних спроможностей європейських держав-членів НАТО з метою надання їм максимальної самостійності ведення війни в умовах високого рівня інтенсивності, якщо це стане необхідним, з метою запобігання можливості РФ проєктувати свою владу. Для України створення таких оборонних можливостей є критичним завданням сучасності, особливо в умовах активної фази збройного протистояння російській агресії.

Можливість використання РФ ядерної зброї проти України, не може бути виключена повністю. Для зменшення впливу російського ядерного шантажу необхідна більш жорстка декларативна ядерна політика з боку НАТО. Одночасно Україна має право на отримання гарантій безпеки в рамках Будапештського меморандуму.

Незалежно від того, яким буде вирішення російсько-української війни, важливо пам'ятати, що РФ ніколи не припинить спроб встановлення контролю над Україною. Тому швидкий вступ України до НАТО може стати ефективною гарантією безпеки від будь-якої російської агресії проти України.

2.2. Особливості нової оборонної стратегії ЄС

Розробку оборонної стратегії Європейського Союзу розпочато ще влітку 2020 року за ініціативи та активної підтримки Німеччини, яка обіймала пост голови в Раді Європейського Союзу на той момент [16]. В кінці 2020 року було підготовлено документ, який містив аналіз ключових загроз та викликів для безпеки Європейського Союзу на основі інформації

від спецслужб. Цей крок був першим важливим етапом на шляху до прийняття «Стратегічного компасу» – першої спільної стратегії ЄС у галузі безпеки та оборони [65].

Аналіз стратегії можна виокремити на три рівні

Глобальний рівень: включає уповільнення глобалізації, зростання економічної конкуренції між світовими державами, змагання за ресурси та наслідки вичерпання багатосторонньої системи, а також вплив зміни клімату.

Регіональний рівень: цей рівень включає в себе нестабільність, конфлікти, кризову ситуацію в країнах, напруженість між державами та дестабілізуючий вплив недержавних акторів.

Загрози Європейському Союзу: на цьому рівні Європейський Союз стає об'єктом інтересу як державних, так і недержавних акторів. Тут враховується мобілізація гібридних інструментів, таких як дезінформація та інструменталізація міграції, а також постійний ризик терористичних дій і нападів [98].

Справді, аналіз загроз став надійною вихідною точкою для «Стратегічного компасу», і його метою було не лише складання списку потенційних загроз, а також подолання стратегічних розбіжностей між державами-членами ЄС. Ці розбіжності виникали, особливо в контексті геополітичного конкурентоспроможності, технологічних змін та впливу пандемії Covid-19. Також, різні підходи до розуміння загроз безпеці між урядами держав-членів ЄС не допомагали розробці єдиної стратегії щодо безпеки, і це було виділено як проблема, що потребувала вирішення [76].

«Стратегічний компас» – це, по суті, план дій для посилення політики оборони та безпеки Європейського Союзу до 2030 року. Основною метою цієї оборонної стратегії є визначення того, як Європейський Союз має реагувати на кризові ситуації і одночасно досягати більшої стратегічної автономії. Це робиться з метою підвищення європейського впливу на світовій арені та захисту європейських цінностей і інтересів у глобальному масштабі, особливо в умовах зростаючої конкуренції за геополітичне

лідерство між Сполученими Штатами, росією та Китаєм. Створення оборонної стратегії ЄС потенційно допоможе зміцнити позиції Європейського Союзу, роблячи його більш здатним постачальником безпеки, який здатний захищати своїх громадян і сприяти міжнародному миру та безпеці [17].

15 листопада 2021 року, після тривалих місяців обговорення ключових аспектів «Стратегічного компаса», Верховний представник Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки Жозеп Боррель представив на зустрічі міністрів закордонних справ і оборони 27 країн Союзу перший проєкт цього документа [65]. Згідно з планом, стратегія в сфері безпеки та оборони ЄС, відома як «Стратегічний компас», була схвалена 21 березня 2022 року. Проте, зміни в контексті ситуації на європейському континенті, спричинені війною в Україні, привели до появи нових вимог для подолання безпекових криз, і це вимагало переоцінки загроз Європейським Союзом у схваленій стратегії [65].

Назва безпекового документа «Стратегічний компас» є символічною, оскільки в буквальному розумінні вказує на те, що цей документ охоплює широкий обсяг аналізу та враховує аспекти безпеки на всій планеті. Згідно з позицією держав-членів Європейського Союзу, «Стратегічний компас» представляє собою амбіційну стратегію у галузі безпеки та оборони завдяки таким аспектам, як надання спільної оцінки стратегічного середовища, загроз і викликів, а також їх наслідків для ЄС; поліпшенню узгодженості в галузі безпеки та оборони; розробці нових методик для підвищення колективної здатності до захисту безпеки громадян ЄС і самого Союзу як об'єднання; встановленню чітких цілей і етапів для вимірювання досягнутого прогресу [68].

«Стратегічний компас» включає в себе пріоритетні дії в чотирьох ключових напрямках, які виражені у вигляді дієслів: «Діяти», «Убезпечити», «Інвестувати» і «Співпрацювати з партнерами». Пріоритети в розділі «Діяти»

спрямовані на покращення надійності, швидкості та рішучості дій ЄС у відповідь на кризові ситуації і включають такі заходи:

Підсилення цивільних та військових місій і операцій в рамках Спільної політики безпеки та оборони. Це передбачає надання більш гнучких та надійних мандатів, а також сприяння тісній співпраці з європейськими спеціальними місіями та операціями.

Розвиток потенціалу Сил швидкого реагування для можливості розгортання до 5 тисяч військ для різних типів криз.

Покращення структур командування та управління, включаючи Спроможність планування і проведення військових операцій, підвищення готовності і співпраці через посилення військової мобільності і проведення регулярних навчань [70].

Важливо відзначити, що ідея створення європейської армії завжди була предметом різних точок зору в європейській спільноті. Створення Сил швидкого реагування могло б викликати непорозуміння інтерпретації як створення окремої армії для ЄС. Проте на прес-конференції, пов'язаній із затвердженням «Стратегічного компаса», Верховний представник Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки Жозеп Боррель ще раз підкреслив, що ця оборонна стратегія не передбачає створення окремої європейської армії. Її мета полягає в підтримці більш тісної співпраці у сфері оборони та спільних навчань, враховуючи, що кожна з країн-членів вже має свої власні збройні сили [90].

Блок «Убезпечити» охоплює заходи, спрямовані на поліпшення здатності ЄС до передбачення загроз, гарантування безпечного доступу до стратегічних об'єктів та захист громадян шляхом:

Підвищення розвідувального потенціалу для покращення збільшення інформованості щодо ситуації та стратегічного передбачення.

Створення гібридного інструментарію ЄС для виявлення та реагування на різноманітні гібридні загрози, включаючи маніпулювання інформацією та іноземне втручання.

Подальший розвиток політики кібероборони ЄС з метою кращого реагування на кібератаки.

Посилення дій ЄС в морських, повітряних та космічних областях, включаючи розширення Скоординованої морської присутності в інших регіонах та розробку Космічної стратегії ЄС з метою забезпечення безпеки та оборони [70].

У рамках цього блоку особлива увага приділяється підвищенню стійкості та відповідальності ЄС у протистоянні гібридним загрозам. Ця акцентуація обумовлена постійною небезпекою вдосконалення тактик та методів державних та недержавних іноземних суб'єктів, які представляють загрозу для ЄС, а також їхнього зміщення чи поліпшення.

У цьому контексті передбачається створення гібридного інструментарію, що об'єднує різноманітні активні та нові інструменти ЄС. Цей інструментарій буде служити основою для скоординованої реакції на гібридні кампанії, спрямовані проти ЄС та її держав-членів. Гібридний інструментарій спрямований на зміцнення солідарності та взаємодопомоги та включатиме в себе превентивні, стабілізаційні, обмежувальні та відновлювальні заходи.

Європейський Союз вважає своєю місією захищати критично важливу інфраструктуру, демократію та виборчі процеси як в самому Об'єднанні, так і в національних країнах. В планах передбачено створення груп швидкого реагування на гібридні загрози, які будуть готові протистояти сучасним загрозам і використовувати відповідний цивільний і військовий досвід ЄС для надання підтримки державам-членам, партнерам, місіям та операціям у сфері спільної безпеки та оборони для протидії гібридним загрозам. Європейський Союз також зобов'язується негайно і рішуче реагувати на кібератаки, посилювати інструменти кібердипломатії та покращувати дії Спільного кіберпідрозділу ЄС [77].

Забезпечення інноваційного розвитку європейських держав з метою зменшення їх залежності від промисловості та технологій третіх країн є

основною метою блоку «Інвестувати». Щоб досягти цієї мети, Європейський Союз планує такі заходи:

Збільшення та покращення витрат на оборону та розвиток оборонних можливостей та планування.

Пошук спільних рішень для розробки необхідних стратегічних засобів для місій і операцій, а також наступного покоління засобів у всіх оперативних галузях (включаючи високоякісні військово-морські платформи, космічні можливості, бойові авіаційні системи тощо).

Повне використання потенціалу Постійного структурного співробітництва та Європейського оборонного фонду для спільного розвитку передового військового потенціалу та інвестування в технологічні інновації у сфері безпеки та оборони [70].

Збільшення витрат Європейського Союзу на оборону, з великою частиною інвестицій, спрямоване на вирішення виявлених стратегічних недоліків. Метою цього заходу є забезпечення скоординованого та спільного підходу до збільшення витрат на рівні Європейського Союзу та його держав-членів з метою максимізації продуктивності, підвищення сумісності та повного використання ефекту масштабу. Також важливим є визначення стратегічних орієнтирів щодо ресурсів, необхідних для забезпечення потреб Європи в обороні, та використання інструментів Європейського Союзу для спонукання до спільних оборонних інвестицій.

У останньому розділі, що стосується співпраці з партнерами, акцентується на необхідності її посилення для подолання спільних викликів та загроз. За положеннями «Стратегічного компаса», дії цього розділу будуть реалізовуватися через:

Підсилення стратегічного партнерства з НАТО, ООН, ОБСЄ, Африканським Союзом та Асоціацією країн Південно-Східної Азії (АСЕАН).

Розширення співпраці з двосторонніми партнерами, які ділять спільні цінності та інтереси з Європейським Союзом, включаючи Сполучені Штати Америки, Канаду, Великобританію, Норвегію та Японію. Також

передбачається розвиток цільового партнерства на Західних Балканах, в Африці, Азії та Латинській Америці.

Створення Форуму партнерства ЄС з безпеки та оборони [70].

Залишається важливим той факт, що Європейський Союз повинен інтегрувати свою стратегічну автономію в галузі оборони з поточними партнерствами, включаючи партнерство з НАТО. В першу чергу це передбачає визначення конкретних завдань, на яких ЄС має сфокусувати свою увагу, і розробку необхідних військових спроможностей, які вже визначені в процесі оборонного планування НАТО. Крім того, держави-члени ЄС повинні досягти згоди щодо областей, де ЄС має реалізувати свій потенціал, як в територіальних і операціях високої інтенсивності, так і в вирішенні криз низької інтенсивності, а також у сферах, де НАТО не має значного досвіду [75].

Одним із важливих аспектів «Стратегічного компаса» є підкреслення положення про взаємну допомогу в межах ЄС, яке вимагає від держав-членів надавати допомогу «всіма можливими способами» іншим державам-членам, які зазнають військової агресії. Це визначення має певну паралель зі статтею 5 Статуту НАТО. Також дослідниця відзначає різку зміну риторики щодо росії в документі. Якщо початковим версіям оборонної стратегії властивий був дипломатичний підхід без чіткого вказівки на потенційного противника, то тепер у документі росію визначено прямо як агресора проти сусідньої держави і загрозу для європейської безпеки. Проте важливо відзначити, що «Стратегічний компас» був розроблений ще в 2020 році і прийнятий під час російсько-української війни, тому Ж. Боррель підкреслив, що ця стратегія не є реакцією на конфлікт в Україні, але стала частиною загальної реакції на цю війну» [99].

Фактично, аналіз процесу створення «Стратегічного компаса» і самого тексту цього документа свідчать про радикальну зміну риторики Європейського Союзу не лише щодо росії, але і щодо загальної оцінки європейської безпеки та існуючих загроз. Протягом цього процесу було

висловлено найпохмуріше бачення європейської безпеки, яке коли-небудь публічно проголошувалося Європейським Союзом. Початкове повідомлення відкрито підкреслювало, що Європа перебуває в небезпеці, і, отже, ЄС має зробити подвійний зусиль у сфері оборони та безпеки. Для порівняння, можна навести положення стратегії 2003 року, яка прагнула створити «безпечну Європу в кращому світі», і нинішні висновки оцінки загроз ЄС, що характеризують європейський «ландшафт безпеки» як «більш різноманітний, складний і фрагментований, ніж будь-коли раніше». Документ «Стратегічний компас» також містить твердження про те, що «ЄС оточений нестабільністю та конфліктами», і в передмові Ж. Боррель наголошує на тому, що «загрози приходять із усіх напрямків» і «зростають» [96].

На рівні ЄС періодично відбувається повернення до потреби у стратегічному документі, також свідчить про те, що європейські країни ще не змогли вирішити свої фундаментальні питання і, фактично, перебувають в пошуках свого місця та ролі. Часткова розмитість ролі ЄС на міжнародній арені спричинена цими пошуками і підсилена зростанням загроз, які часто стимулюють розробку стратегій у сподіванні, що вони принесуть ясність та допоможуть знайти вихід із складної ситуації [92]. Однак розробка оборонної стратегії «Стратегічний компас» є загалом обґрунтованою та логічною, оскільки сучасна криза багатостороннього порядку та зростання загроз є реальними викликами для Європейського Союзу.

За словами Дж. Рікелеса, заступника директора Центру європейської політики, оборонна стратегія ЄС «Стратегічний компас» є значним кроком вперед порівняно з попередніми документами у цій сфері. Стратегія включає першу в історії ЄС узгоджену оцінку загроз, краще адаптує програми безпеки та оборони Об'єднання до сучасних складних викликів у сфері безпеки, зокрема до конфліктів і суперництва між великими державами. Крім того, «Стратегічний компас» розширює спектр військових загроз, із якими потрібно боротися, та визначає вимоги до оборонних інвестицій для досягнення справжньої стратегічної автономії ЄС [88].

Однак, незважаючи на поєднання амбітних цілей і реалізованих заходів «Стратегічного компаса», документ має свої слабкі сторони. Серед відкритих питань, які виникають, важливими є питання щодо функціонування сил швидкого реагування. Ці сили мають почати підготовку у 2023 році і бути готовими до використання до 2025 року. Також залишається невизначеністю питання щодо очікуваного посилення операційного штабу ЄС, який буде відповідати за керівництво цими силами.

Слід розуміти, що «Стратегічний компас», акцентуючи на військовому аспекті безпеки та оборони, перевершує звичну європейську тенденцію спиратися на «м'яку силу». З військової точки зору важливими аспектами є створення Сил швидкого реагування, розвиток морського співробітництва та застосування нових технологій, включаючи штучний інтелект, космічні технології та кіберпростір. Проте в оцінці впливу цих технологій навіть у США досі існує внутрішній розбіжність. Крім того, не зовсім зрозуміло, яку роль такі інструменти можуть відігравати під час війни чи в умовах загального стримування. Європа відстає в розробці та використанні практично всіх цих технологій, тому важливо визначити їх пріоритетність для промислового розвитку ЄС та його стратегічної позиції [89].

Нова оборонна стратегія ЄС ставить перед собою амбітні завдання щодо захисту «європейського порядку безпеки». Однак на практиці існує суттєвий розрив та дисбаланс між виявленими загрозами та пропонованими оперативними можливостями. Наприклад, виникає питання, чи зможуть Сили швидкого реагування ЄС, які складаються з 5000 військовослужбовців, мати ефективний вплив на вирішення кризи, чи така кількість може бути недостатньою [89]. Заплановані в стратегії дії, які в мирний час можуть виглядати як справжні зусилля для просування Спільної політики та оборони ЄС, наразі можуть здатися неефективними [88].

Також слід відзначити, що стратегія містить нечітке визначення кроків, які стосуються співпраці ЄС з ключовими європейськими партнерами у сфері безпеки та оборони, які не є членами Союзу, такі як Великобританія та

Норвегія. Вони були перелічені як партнери, але відсутнє детальне пояснення, як саме вони впливають на досягнення поставлених цілей безпеки та оборони. Варто розуміти, що визначення «Стратегічного компаса» як стратегії, плану дій чи посібника для дій автоматично передбачає, що такий документ має бути чітким і послідовним. Відтак, аналітики вважають, що опис того, що ЄС конкретно хоче зробити з кожним із партнерів, які очікувані результати від таких дій, які процеси потенційно послужать ефективності співпраці – усе це повинно бути належним чином врегульовано в тексті стратегії [99]. Здається, що це має стосуватися і до «китайського питання», оскільки у документі Китай визначається як «партнер», «конкурент» і «стратегічний суперник». Проте в стратегії не конкретизовано, які саме аспекти відносин викликають суперництво.

У «Стратегічному компасі» наведено довгий список очікувань, починаючи від створення Сил швидкого реагування і закінчуючи кіберзахистом та захистом від гібридних загроз. Ніколи раніше амбіції Європейського Союзу щодо безпеки та оборони не були викладені так амбітні [88]. Проте є обурення, що ця стратегія може залишитися на рівні декларацій і не призвести до конкретних практичних результатів. Ця ситуація не є винятком, оскільки Європейський Союз раніше спробував розробити доктринальні положення для визначення своїх стратегічних пріоритетів у сфері безпеки та оборони. Прикладами є висновки Кельнського саміту 1999 року, так звана доктрина Солана 2003 року, Глобальна стратегія ЄС 2016 року та інші ініціативи, які розроблялися з метою чіткого визначення пріоритетів оборонної політики ЄС [92].

Наприклад, Німеччина акцентує свої оборонні пріоритети на НАТО, вважаючи організацію «необхідною основою» своєї безпеки. Водночас, Європейська комісія визнає оборонну промисловість як «соціально шкідливу», що свідчить про постійну стратегічну заплутаність та відсутність координації між різними органами ЄС у цьому контексті [96].

У випадку невдалої реалізації планів, визначених у «Стратегічному компасі», імідж Європейського Союзу може значно постраждати. Це особливо стосується гучних заяв про бажання відігравати більш активну глобальну роль і навіть використовувати традиційну жорстку силу для захисту своїх інтересів.

Підсумовуючи, варто відзначити, що нормативно-правова база Європейського Союзу поповнилася ще однією важливою стратегією, і від її реалізації очікується значний прогрес..

Висновки до II розділу

На сьогодні очевидним є той факт, що завдяки міжнародній підтримці, зокрема від держав-членів НАТО, що надають Україні сучасне озброєння та матеріальні ресурси через військово-технічне співробітництво, сили оборони України значно посилили свої спроможності. Це надає упевненість в успішному проведенні майбутніх операцій з визволення тимчасово окупованих територій.

«Стратегічний компас» став першою спільною стратегією Європейського Союзу в галузі оборони та безпеки. У сучасній історії розвитку ЄС катализатором для прийняття оборонної стратегії стала загострення безпекових загроз, які набули ще більших масштабів. Повномасштабне вторгнення росії на територію України стало ще однією причиною для розуміння того, що роль Європейського Союзу як постачальника безпеки має бути посилена, поки ще є можливість зробити це вчасно.

Нова оборонна стратегія ЄС ставить перед собою амбітні завдання щодо захисту «європейського порядку безпеки». Однак на практиці існує суттєвий розрив та дисбаланс між виявленими загрозами та пропонованими оперативними можливостями. Наприклад, виникає питання, чи зможуть Сили швидкого реагування ЄС, які складаються з 5000 військовослужбовців, мати ефективний вплив на вирішення кризи, чи така кількість може бути недостатньою. Заплановані в стратегії дії, які в мирний час можуть виглядати

як справжні зусилля для просування Спільної політики та оборони ЄС, наразі можуть здатися неефективними.

РОЗДІЛ III. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ВОЄННОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

3.1. Характеристика сучасних загроз реалізації воєнної стратегії: аналітичний підхід

Керівництво рф реалізує стратегію встановлення геополітичного контролю над Україною через застосування стратегій експансії та позиційної стратегії [61]. Воєнно-політичний конфлікт, регіональна дезінтеграція держави, гібридна війна, та дестабілізація економічних та суспільно-політичних систем – це моделі загроз державному суверенітету та територіальній цілісності, які можуть бути використані як послідовно, так і синхронно в реалізації стратегій експансії та позиційної стратегії [1; 2; 9; 10; 12; 13; 15; 24; 27; 28; 54; 57; 58; 59; 60; 62; 64; 95].

Застосування цих моделей загроз дало змогу росії охопити всі аспекти гібридної війни, включаючи геоекономічний, геополітичний, військово-стратегічний, інформаційний та духовний виміри.

Протягом періоду з 1991 по 2013 роки російська владна еліта відносно України реалізувала модель «обмеженого суверенітету». До цього, рф використовувала різноманітні невійськові засоби:

Укладання відповідних угод між рф та Україною, які надавали Кремлю можливість втручатися у внутрішні справи України та зміщати центр ухвалення стратегічних рішень до Москви.

Відвертаючи наближення України до Європейського Союзу та НАТО, російська сторона зміщує розв'язання питань, пов'язаних із визначенням меж та маркуванням українсько-російського кордону, намірено затягуючи цей процес.

Перешкоджання ефективному реформуванню національної економіки, енергетичної та фінансової систем України, що призвело до уповільнення економічного розвитку України та її монопольної залежності від російських

енергоносіїв і фінансових ресурсів.

Встановлення контролю над інформаційним простором України.

Створення «п'ятої колони» мала на меті просування російських інтересів та підтримку ідеї анексії України рф. [1; 2; 9; 10; 12; 13; 15; 24; 27; 28; 54; 57; 58; 59; 60; 62; 64; 95].

Російська владна еліта в лютому-березні 2014 року відносно України втілила моделі воєнно-політичного конфлікту та гібридної війни, що виявилось в наступних діях під час анексії території Автономної Республіки Крим (АРК):

Розгорнута широкомасштабна інформаційно-пропагандистська кампанія рф, спрямована на дискредитацію Революції гідності в Україні та нового уряду в Києві, з наміром вплинути на громадську думку і нав'язати ідею необхідності захисту російськомовного населення на території України.

Створення в Криму так званих «загонів самооборони» із числа місцевих мешканців і громадян рф.

Творення угруповань російських військ, які були призначені для вторгнення в АРК і проведення демонстраційних дій, показуючи військову силу в непосредній близькості від східних кордонів України.

Захоплення адміністративних будівель і владних структур в АРК російськими військовими формуваннями, які не мали розпізнавальних знаків, під підтримкою проросійських політичних сил (п'ятої колони), які перебували під контролем російських спецслужб;

Введення російських військ на Кримський півострів, приховуючи їхню присутність під прикриттям проведення військових навчань, які, як стверджувалося, відбувалися відповідно до Угод про умови перебування Чорноморського флоту рф на території України у період 1997–2010 років.

Легалізація факту анексії Криму через проведення «референдуму» з питань державного статусу АРК та прийняття відповідних рішень Державною Думою та президентом рф стосовно включення Криму як суб'єкта рф.

Остаточне ліквідація органів державної влади України в Криму та витіснення українських військ з території півострова [12].

З березня 2014 року до 24 лютого 2022 року російська політична еліта щодо України впроваджувала моделі воєнно-політичного конфлікту та гібридної війни, регіональної дезінтеграції держави та дестабілізації економічної та суспільно-політичної системи. Ця реалізація моделей загроз виявилася в таких діях під час ведення війни на сході України:

Спроба дестабілізації суспільно-політичної ситуації в східних і південних областях України.

«Легалізація» так званих Луганської народної республіки (ЛНР) і Донецької народної республіки (ДНР) та надання їм всебічної підтримки.

Застосування військово-політичного та економічного тиску рф на Україну.

Дискредитація антитерористичної військової операції України проти воєнізованих угруповань ЛНР і ДНР [1; 2; 9; 10; 12; 13; 15; 24; 27; 28; 54; 57; 58; 59; 60; 62; 64; 95].

24 лютого 2022 року Володимир Путін оголосив про «спеціальну військову операцію» на території України. У своїй заяві він намагався виправдати це вторгнення, посиляючись на «розширення НАТО на схід» і «необхідність захисту російськомовного населення на Донбасі від діючого політичного режиму України». Крім того, було висунуто ультиматум до української сторони, вимагаючи нейтральний і без'ядерний статус України, демілітаризацію, денацифікацію, визнання окупованого Криму і суверенітету так званих Донецької та Луганської народних республік (ДНР і ЛНР). Однак «спеціальна військова операція» в Україні має усі риси повномасштабної війни, схожої на ту, яку гітлерівська Німеччина вела проти СРСР та інших держав світу середини XX століття. Наразі відбуваються масовані агресивні дії збройних сил рф, здійснюються ракетні та авіаційні удари по містах і місцевим територіальним громадам, спрямовані на критичну інфраструктуру, економіку і соціальну сферу, а також адміністративні і політичні центри

України. Ці дії спрямовані проти цивільного населення з метою його залякування та викликання паніки в країні. Російська сторона намагається досягти своїх цілей, спрямованих на підриг легітимності української влади, волі народу і національних військових формувань, щоб пригнічити їхні спроби вистояти перед збройними силами рф.

Військові дії, які почалися на території України 24 лютого 2022 року, мають рішучий та безкомпромісний характер. Російська сторона ввела свої збройні сили на територію України, включаючи пересування військ з території росії, окупованого Криму та Республіки Білорусь. Вони масштабно застосовують всі види звичайної зброї з метою знищення військового потенціалу України, її економічних, транзитних та інших можливостей, руйнування системи державного управління. На жаль, це супроводжується трагічним зростанням числа жертв серед мирного населення.

Політичними цілями рф в цьому конфлікті є зміна політичного режиму в Україні, з метою впливу на зовнішньополітичні та військово-політичні курси країни, а також повернення України в сферу геополітичного впливу росії. Республіка Білорусь, надаючи росії можливість використовувати свою територію для здійснення військової агресії проти України, опосередковано стає причетною до воєнних злочинів проти Української держави.

Проте дії керівництва рф та РБ вже мають негативні наслідки для них. США, ЄС, Японія, Канада та інші країни ввели розширені санкції проти рф і почали застосовувати їх щодо РБ. Важливо відзначити, що ЄС тепер розглядає правлячий режим РБ як співагресора в війні рф проти України. Це означає, що ЄС відмовляється від закупівель російських енергоресурсів, що може суттєво вплинути на економіку рф.

Крім того, США та ЄС мають підстави для розгортання додаткових військових угруповань в Європі та на Чорному морі, що може значно змінити воєнно-стратегічну ситуацію в Балто-Чорноморському регіоні та ускладнити положення рф та РБ. Це також може спричинити новий виток гонки озброєнь і збільшення військових витрат для цих країн.

Міжнародний авторитет рф та РБ фактично втрачено, що ускладнює їх здатність реалізовувати свої національні інтереси в провідних міжнародних організаціях світу. Знищення економічного та транзитного потенціалу України також матиме негативний вплив на реалізацію національних інтересів рф і РБ в економічній та енергетичній сферах.

З моменту масштабної збройної агресії рф проти України та її трагічних наслідків українське населення вважає російську державу ворогом, а проросійські сили в Україні – колаборантами. Зовнішня та воєнна політика Республіки Білорусь стосовно російсько-української війни може призвести до можливого відкритого збройного конфлікту між Україною та Білоруссю, а також призвести до трагічних наслідків для українського і білоруського народів. Український народ, Збройні Сили України та інші законні військові формування активно протистоять окупантам, що вимагає значних втрат військових, людських, економічних та інших ресурсів з боку рф і Республіки Білорусь (Таблиця 3.1).

Таблиця 3. 1

План керівництва рф щодо досягнення геополітичного впливу на Україну та реакція України та міжнародної спільноти на цей план

Період	Діяльність рф	Результат діяльності рф	Протидія України	Реакція міжнародної спільноти
1991–2013 рр.	Стратегія експансії передбачала створення авторитарної імперії шляхом розширення зони впливу та «буферної зони» навколо Москви, відповідно до «шахової парадигми». Позиційна стратегія включала наступні аспекти: Посилення геополітичного ядра та центральної зони збереження впливу над колишніми радянськими республіками, можливістю їх подальшої інтеграції.	росія впровадила модель «обмеженого суверенітету» відносно України, що сприяло таким можливостям для рф: Збільшити політичну, економічну, енергетичну, фінансову, інформаційну, гуманітарну залежність України. Систематично зруйнувати самоідентичність українського	«Стратегія кволого реагування» включає в себе такі аспекти: Захист національних інтересів на міжнародній арені з урахуванням позиції сторін та загроз для національної безпеки України, а також можливостей Української	Міжнародне співтовариство ставиться обережно до суспільно-політичних процесів в Україні та до зростаючого українсько-російського міждержавного конфлікту. Іноземні держави намагаються використати геополітичну ситуацію навколо України на користь своїх національних інтересів.

	Використання балансу сил та індукції страху в зовнішній політиці. Західний псевдоізоляціонізм, спрямований на відновлення довіри та створення дружніх відносин з іншими державами. Зміцнення інформаційної складової зовнішньої політики рф.	суспільства та держави для міжнародний імідж України суверенної держави.	протидії цим загрозам. Реакція на економічну та культурну експансію росії з урахуванням обмежених можливостей України для протидії цим процесам.	
2014 – 24.02.2022 рр.	Розгортання тарф була втілена провокування воєнно-політичного конфлікту супроводжувалося застосуванням таких стратегій та методів боротьби, як гібридна війна та сприяння регіональній дезінтеграції Української держави.	модель попередньої фази воєнно-політичного конфлікту (воєнно-політична криза), яка включала в себе наступні етапи: Розробка стратегії регіональної дезінтеграції Української держави, включаючи створення списків територій, що підлягають дестабілізації, створення умов для сприяння дестабілізації, включаючи розпочаток активного етапу керованого хаосу та соціальну конфронтацію. Реалізація моделі гібридної війни, яка передбачала створення ідеологічних, політичних військових передумов для майбутньої агресії, включаючи анексію Криму та приховану агресію на Донбасі.	Стратегія «жорстких заходів» включає наступні елементи: Рішучий і непохідний захист національних інтересів України під час міжнародних переговорів у різних форматах, при цьому враховуючи конкретні позиції всіх сторін. Використання збройного опору проти незаконних (терористичних, бандитських) військових формувань відповідно до міжнародного права, якщо це необхідно для захисту національних інтересів.	Забезпечення підтримки міжнародним співтовариством України в питаннях, які стосуються захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та демократичного конституційного ладу.

			Активне проведення агресивної та наступальної інформаційної війни з метою вплинути на глобальну громадську думку та міжнародне співтовариство	
24.02.2022 рр. – по теперішній час	РФ ввела свої збройні сили на територію України і активно використовує різні види звичайної зброї для призову до військового потенціалу України, економічній і транзитній інфраструктурі, критичних об'єктах та системі державного управління. Такі дії також включають загрози та інтимидацію мирного населення України.	Росія розпочала відкриту агресію проти України (відкриту фазу воєнно-політичного конфлікту).	Стратегія «жорстких заходів» включає в себе наступні аспекти: Рішучий захист власних позицій на міжнародних переговорах у різних форматах. Активний збройний опір російським окупаційним військам. Ефективне проведення агресивної та наступальної інформаційної війни.	Надання військової підтримки та повноцінна допомога міжнародній спільноті з питань протистояння прямій агресії росії

Джерело: [63].

Гаазький центр стратегічних досліджень, видатна аналітична установа, що спеціалізується на питаннях геополітики, оборони і національної безпеки в Королівстві Нідерланди, опублікував результати своєї дослідницької роботи, присвяченої питанню «Як завершити війну: розуміння проблем, пов'язаних із завершенням російсько-українського збройного конфлікту» [95]. Метою цього дослідження є аналіз процесів розробки політики держав Європейського Союзу і Північноатлантичного альянсу (НАТО) у відношенні

до військової агресії рф проти України, а також розробка спільних підходів до управління ризиками та створення сценаріїв для завершення конфлікту.

Експерти провели аналіз завершення попередніх війн і підходів, використаних для їх врегулювання. Вони розглянули приклади закінчення конфліктів, включаючи Першу світову війну (1914–1918), Другу світову війну (1939–1945), Суецьку кризу (1956), а також війни в Кореї (1950–1953), між Іраном і Іраком (1980–1988), в Персидській затоці (1990–1991), на Косово (1998–1999), між росією та Грузією (2008), між Азербайджаном та Вірменією (2021) та інші. Автори дослідження виявили закономірності в завершенні збройних конфліктів на основі теорій міжнародних відносин і війни. Крім того, вони проаналізували етапи розгортання гібридної війни рф проти України з урахуванням можливих перспектив для її завершення.

За думкою фахівців Центру, в Україні існує можливість досягти перемоги у війні з рф завдяки вольовим якостям та рішучості українських воїнів, ефективному та стійкому збройному спротиву держави, підтримці від сорока світових держав та їх координованій військовій та гуманітарній допомозі, а також через розширені заходи санкцій, запроваджені Заходом проти рф. Однак експерти наголошують на важливості не недооцінювати військові можливості рф, такі як перевагу за кількістю військової техніки, ракет, артилерії та іншого озброєння, включаючи ядерну зброю, наявність аерокосмічних військ, а також великий резервістів. Крім того, слід враховувати недостатність постачання високотехнологічної «важкої» зброї з боку держав-членів ЄС і НАТО для України.

Незважаючи на перевагу рф в співвідношенні сил, експерти вважають, що за певних обставин, зокрема з мотиваційних міркувань, наразі обидві воюючі сторони мають приблизно однакові шанси досягти перемоги. На даний момент наступ російських військ ущільнюється через міцну оборону та контрудари Збройних Сил України. Проте важливо враховувати, що не можна виключати сценарій, в якому жодна зі сторін не зможе досягти

перемоги у війні, і конфлікт буде тривати довго завдяки паритету сил та виснаженню обох сторін.

У науковому дискурсі виділяють дві ключові умови для завершення війни, коли перемога стає недосяжною. Перша умова – досягнення кульмінаційного моменту, коли подальше продовження війни стає вкрай складним через значне виснаження обох воюючих сторін, проблеми з логістикою, фізичне та психологічне виснаження військового персоналу, великі втрати військової техніки та неможливість подолати відчайдушний опір супротивника. Це призводить до становища, коли обидві сторони визнають складність продовження бойових дій.

Друга – визрівання умов для початку мирних переговорів між воюючими державами. На цьому етапі сторони визнають, що мирне врегулювання конфлікту стає найбільш раціональним варіантом, і вони готові сісти за стіл переговорів для пошуку мирного рішення.

Для створення умов для припинення війни в разі неможливості здобуття перемоги обидві сторони враховують п'ять ключових факторів:

Військовий баланс і відсутність очевидної переваги для будь-якої з воюючих сторін роблять продовження війни безнадійним завданням. Однак існують випадки, коли одна сторона вважає мир за неприйнятну ціною і тому не погоджується на переговори.

Постійний ріст військових, економічних та людських втрат, включаючи жертви серед цивільного населення, економічні збитки та втрати військової техніки, може змусити сторони переосмислити свої можливості та прагнення до війни.

Дії міжнародного співтовариства, включаючи введення санкцій та посередництво в переговорах, можуть створити тиск на воюючі сторони і спонукати їх до пошуку мирного рішення.

Зростання внутрішньополітичного тиску на керівників держави може вплинути на рішення щодо закінчення війни. Зменшення підтримки влади серед народу, соціальне невдоволення та протести через ведення війни

можуть призвести до потреби завершення конфлікту.

Важливо мати позитивні стимули для всіх воюючих сторін з метою завершення війни. Для успішних переговорних процесів, такі стимули мають бути підкріплені зовнішніми гарантіями безпеки від впливових держав-посередників. У випадку відсутності таких стимулів і загальної недовіри між сторонами конфлікту є велика ймовірність продовження війни [95].

За оцінкою експертів, у короткостроковій перспективі немає очікувань щодо завершення війни між росією та Україною перемогою однієї із конфліктуючих сторін. Ця ситуація обумовлена тим, що на даний момент не має об'єктивних обставин для досягнення рішального пункту в конфлікті, і не виникла ситуація, яка б змусила обидві сторони припинити бойові дії. Як росія, так і Україна вірять у свої можливості на воєнному полі, і це підтримує їхню готовність продовжувати конфлікт. Збільшення економічних та військових витрат росії призвело лише до обмеження її початкових військових цілей, зосереджуючи агресію лише на південно-східних регіонах України [95].

Сильний зовнішній тиск на росію з боку країн Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу (НАТО) поки не призвів до досягнення очікуваного ефекту. Це пояснюється тим, що цей тиск компенсується продовженням експорту російського газу до згаданих країн і розвитком торговельно-економічного співробітництва росії з країнами, які не приєдналися до санкцій, введених ЄС і НАТО проти росії, і які підтримують росію на міжнародному рівні, такі як Китай, Індія, Іран, Пакистан, Південно-Африканська Республіка, Об'єднані Арабські Емірати та інші.

Внутрішньополітичний тиск на вище керівництво росії залишається відносно слабким. Висока суспільно-політична підтримка поточного російського режиму щодо ведення війни зберігається завдяки інтенсивній пропаганді. У той же час, влада в Україні також має значну суспільно-політичну підтримку в боротьбі з агресором, і допомога від понад сорока країн світу надає Україні потужні оборонні та контрнаступальні можливості.

Оскільки в конфлікті відсутні позитивні стимули для досягнення мирного регулювання шляхом переговорів, не можна виключати, що війна може мати тенденцію до поширення поза межами території України.

Отже, подальший розвиток російсько-українського конфлікту залежатиме від результатів бойових дій у південно-східному регіоні України. Припинення вогню для проведення переговорів ймовірно не сприятиме вирішенню військово-політичної кризи, оскільки збройний конфлікт ймовірно відновиться через глибокі розбіжності в цілях і інтересах в рамках взаємозв'язаних форматів «Україна – росія», «США – росія», «НАТО – росія», «ЄС – росія».

Якщо Збройні Сили України не здобудуть перемоги на Донбасі і на фронті виникне патова ситуація, війна може перетворитися на довготривалий конфлікт або перейти у «заморожений конфлікт». Росія може використовувати цей стан для підвищення своїх військових можливостей і подальшої ескалації конфлікту.

В українському науковому дискурсі запропоновано феноменологічну модель перемоги в війні, яка складається з трьох рівнів і допомагає розкрити суть перемоги у військовому, політичному та праксеологічному контекстах.

У військовому контексті перемога полягає в досягненні завдання нанесення поразки противнику і досягненні однією зі сторін військових і стратегічних цілей війни.

У політичному контексті перемога включає в себе здатність держави-переможця підпорядкувати державу-противника своїм дипломатичним і стратегічним цілям і завданням.

У праксеологічному контексті перемога проявляється в можливості держави-переможця досягти після війни миру, який є кращим у порівнянні з передвоєнним станом справ [62].

З огляду на вищевикладене можна стверджувати, що перемога України у війні з росією може бути досягнута, якщо буде комплексно вплинуто на збройний конфлікт за допомогою таких чинників та факторів:

Нарощування підтримки з боку країн Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу (НАТО), надання Україні військової та гуманітарної допомоги, посилення політичного та економічного тиску на росію, а також стимулювання політичними та економічними засобами держав світу (які не приєдналися до санкцій проти росії) для їх участі в заходах, спрямованих на вплив на росію як державу-агресора.

Очевидного програшу і виснаження російських збройних сил у війні проти України, що призведе до неспроможності Росії продовжувати війну через значні втрати або створить патову ситуацію на полі бою, яка змусить керівництво рф шукати шляхи остаточного припинення військової агресії проти України.

Виснаження російської економіки до рівня, коли витрати росії на війну не виправдовуватимуть заявлені воєнно-стратегічні цілі та створюватимуть реальні загрози економічного краху. При цьому рф втратить здатність використовувати торговельно-економічний інструментарій (енергетичний, продовольчий, військово-технічний тощо) для тиску на інші держави і розвитку російського військово-промислового комплексу, втративши здатність до переозброєння.

Виникнення та розвиток внутрішньополітичної кризи в росії може спричинити дестабілізацію суспільно-політичних процесів у країні через збільшення невдоволення російських елітарних груп (політичних, військових, регіональних, бізнес-еліт тощо) та суспільства рф через участь у війні в Україні. Це може створити реальні внутрішні загрози для діючого політичного режиму росії.

Припинення воєнних дій на умовах, вигідних для України, і розроблення всеохоплюючої угоди про мир з росією, яка включатиме організаційні механізми для врегулювання конфлікту. Угода може передбачати введення миротворчого контингенту, створення демілітаризованих зон і спільних комісій для вирішення спірних питань, а також створення позитивних стимулів для сторін конфлікту щодо виходу з

військово-політичної кризи, а також забезпечення зовнішніми безпековими гарантіями з боку держав-посередників.

Однією з головних цілей України є відновлення територіальної цілісності країни, включаючи повернення під її державну юрисдикцію тимчасово окупованих територій, які зараз перебувають під окупацією росією. У кінцевому результаті Україна сподівається досягти миру, який буде кращим, ніж до війни. Це означає встановлення миру з гарантіями державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості кордонів. Україна прагне до миру, де відсутній геополітичний диктат та втручання з боку росії.

Програш рф в війні проти України може мати два можливих важливих наслідки: а) передумова, яка може спричинити внутрішньополітичні процеси розпаду росії як держави і її регіональної дезінтеграції. Однак з іншого боку, такий розвиток подій також несе ймовірність появи нових загроз, таких як воєнно-політична нестабільність на кордонах України, виникнення жорсткої громадянської війни, конфлікти на політико-ідеологічному, міжетнічному та релігійному підґрунті, неконтрольоване поширення зброї, зокрема масового ураження, неконтрольована міграція населення і так далі; б) передумова для розбудови принципово нової системи міжнародної безпеки та нових систем євроатлантичної і європейської безпеки.

З урахуванням загальних геополітичних розглядів та результатів наукових досліджень можна визначити різноманітні альтернативи національної політики України у формуванні її статусу в контексті міжнародного оточення та структур колективної безпеки:

Блоковий статус: приєднання до існуючих блоків або альянсів, або створення нових регіональних структур безпеки в межах більш широкої архітектури європейської або євроатлантичної безпеки. Наприклад, це може бути створення оборонного союзу між Україною, Польщею, Великою Британією та іншими державами.

Позаблоковий: Зосередження на внутрішніх ресурсах та підтримка статусу незалежності без обмежень

Нейтральний: Можливість обрання постійного нейтралітету, який гарантується великими державами або Радою Безпеки ООН. Це також може включати «активний» нейтралітет та «особливі» відносини з НАТО та рф, а також орієнтацію на інтеграцію в євроатлантичну та євразійську структури

Буферної держави: Сучасний стан України характеризується конфліктом між двома воєнними блоками: ОДКБ, яким керує рф, і НАТО, яке очолює США. Україна стикається з відсутністю гарантій для свого державного суверенітету та територіальної цілісності. Система забезпечення національної безпеки має низьку ефективність, а обороноздатність держави та її національні можливості залишаються недостатніми [63].

3.2. Проблеми державного управління та оборонного планування під час реалізації воєнної стратегії

Оборонне планування є важливою частиною стратегічного планування в галузі оборони України. Основні принципи та процедури оборонного планування були визначені раніше в Законі України «Про організацію оборонного планування» і, починаючи з 2018 року, в Законі України «Про національну безпеку України» [35; 33].

Основною метою оборонного планування є забезпечення обороноздатності держави. Це досягається шляхом визначення пріоритетів та напрямків розвитку Збройних Сил, їхніх здатностей, озброєння та військової техніки, інфраструктури, підготовки військ (сил) і розроблення відповідних концепцій, програм та планів. Важливим аспектом цього процесу є врахування реальних і потенційних загроз у військовій сфері, а також фінансово-економічних можливостей держави [33].

Важливо відзначити, що в даному законі відсутні визначення та положення, що стосуються особливостей оборонного планування під час воєнного стану в Україні і повномасштабної війни проти неї.

Протягом останнього десятиріччя в Україні відбувся процес переходу до методології оборонного планування, яка базується на концепції планування за принципами НАТО та враховує спроможності Збройних Сил України та інших компонентів системи національної оборони. Ця методологія розроблена з урахуванням особливостей національного законодавства та специфіки воєнних загроз з боку росії.

Зазначені положення Стратегії та Бюлетеня втілюються в інших документах оборонного планування, включаючи державні програми розвитку Збройних Сил України та їхнього озброєння і військової техніки, мобілізаційний план на особливий період та зведений трирічний план закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення через застосування процедур закритих закупівель.

З метою інформування суспільства про діяльність Збройних Сил України регулярно видавалася «Біла книга. Оборонна політика України». У цьому документі відображаються дані, що стосуються виконання військової політики держави та заходів оборонного планування.

Нещодавно розпочався цикл оборонного планування, який наразі залишається незавершеним і був запущений у другій половині 2019 року після проведення оборонного огляду. У весняному звіті 2020 року результати оборонного огляду були схвалені Радою національної безпеки і оборони України (РНБО). Президент України восени 2020 року схвалив оновлену Стратегію національної безпеки України.

Міністерство оборони України на кінець 2020 року встановило процедуру організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших компонентах системи національної оборони [32].

Проте, на наш погляд, потребує переосмислення та постійного уточнення ряд положень Стратегії, які визначають пріоритети та завдання в галузі державної політики у військовій сфері, обороні та військовому

будівництві, а також послідовність їх реалізації в середньо- та довгостроковій перспективі.

Саме в Стратегії наведено три основні пріоритети для досягнення цілей державної політики в галузі військової сфери, оборони та військового будівництва:

Впровадження єдиного керівництва в підготовці та проведенні загальнонаціональної оборони України.

Розвиток інституційних можливостей Міністерства оборони України та інших управлінських органів в сфері оборони.

Посилення потужностей Збройних Сил України, сил територіальної оборони та інших компонентів системи оборони для виконання покладених на них завдань.

З урахуванням розміру конфлікту і актуальності ведення масштабної війни, важливо переосмислити і уточнити не лише самі завдання, але й їх послідовність та строки виконання, які спрямовані на реалізацію названих пріоритетів.

Важливо відзначити, що в перший день війни Президент України створив вищий колегіальний орган військового керівництва в умовах особливого періоду – Ставку Верховного Головнокомандувача, призначивши членів її складу та припинивши діяльність Воєнного кабінету Ради національної безпеки і оборони України. Генеральний штаб Збройних Сил України став робочим органом цієї Ставки.

Ми вважаємо, що ці зміни потребують обґрунтованого підходу та ретельного аналізу з метою забезпечення ефективності та адаптації стратегічних пріоритетів до реальних викликів і потреб сучасного конфлікту. На сьогодні в Україні вже запроваджено систему стратегічного/об'єднаного керівництва в галузі оборони держави, що включає Збройні Сили України, інші військові формування та правоохоронні органи протягом зазначеного періоду.

Проте, остаточне законодавче та організаційне удосконалення цієї системи буде досягнуто лише після прийняття Верховною Радою України законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у галузі національної безпеки і оборони щодо зміцнення демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України, покращення об'єднаного керівництва в галузі оборони держави та планування в сферах національної безпеки і оборони» [43].

Цей законопроект також спрямований на розвиток інституційних можливостей Міністерства оборони України шляхом зміни його статусу з «міністерства збройних сил» на «міністерство оборони» держави. Він передбачає значне розширення, уточнення та деталізацію повноважень Міністра оборони України, Головнокомандувача Збройних Сил України та начальника Генерального штабу ЗС України, а також розширення функцій і завдань Міністерства оборони та Генерального штабу ЗС України в галузі оборони і багато інших аспектів.

Проте, в поточних обставинах надзвичайно важливим пріоритетом, на наш погляд, повинен стати третій пріоритет, визначений в мирний час, а саме нарощування потужностей Збройних Сил України, сил територіальної оборони та інших складових системи оборони для виконання покладених на них завдань. У цьому контексті, необхідно переглянути послідовність та строки виконання основних завдань, спрямованих на досягнення цього пріоритету, зокрема у мирний період. Так, у середньостроковій перспективі актуальним є виконання таких завдань: розвиток і інтеграція оборонних можливостей держави, зокрема шляхом раціонального планування та ефективного використання існуючих оборонних ресурсів і міжнародної допомоги; підвищення рівня бойової готовності та спроможностей Збройних Сил України та інших складових сил оборони для виконання завдань за призначенням. Це включає завершення переходу на професійний стан, а також озброєння сучасними системами зброї; розвиток системи територіальної оборони як цілісної системи, удосконалення системи

управління та забезпечення; створення захищеної мережі обміну інформацією між органами управління силами оборони, яка відповідає вимогам захисту інформації; впровадження автоматизованих систем управління військами і зброєю, сучасних технологій зв'язку, телекомунікацій, захисту інформації, розвідки та логістики, цифрова трансформація у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва; постачання військ (сил) сучасною ракетною зброєю, що спроможна уражати важливі військові, інфраструктурні та інші об'єкти противника на великій відстані, визнається як ключовий аспект. Також акцент робиться на розвитку ракетного озброєння певних класів і типів, як одного з основних засобів стримування противника. Досягнення цих цілей передбачає поетапне переозброєння Збройних Сил України та інших складових сил оборони сучасними системами протиповітряної оборони.

У довгостроковій перспективі – зміцнення здатності до стримування шляхом підвищення боєздатності Збройних Сил України та інтеграції можливостей всіх складових сил оборони; забезпечення озброєнням високої технології та надання сучасної військової техніки, включаючи використання космічних технологій; переозброєння Збройних Сил України багатоцільовими бойовими літаками і вертольотами [40].

Однак, досвід першого року війни підтверджує необхідність того, щоб визначені в Стратегії основні завдання, спрямовані на виконання зазначеного пріоритету, були заплановані та виконувалися не лише в середньо- або довгостроковій перспективі, але й в короткостроковому плані.

Не випадково Президент України, Міністр оборони України та Головнокомандувач Збройних Сил України постійно прикладають зусилля щодо негайного постачання сил оборони різноманітою сучасною іноземною та вітчизняною зброєю та військовою технікою, підготовки особового складу до їх ефективного використання, включаючи військові операції за кордоном.

З нашої точки зору, певні положення Бюлетеня потребують перегляду та періодичного уточнення, особливо ті, що стосуються завдань і заходів для

розвитку сил оборони, а також строків їх реалізації. Це особливо стосується вказаних завдань і заходів у Матриці основних спроможностей сил оборони: Планування розвитку озброєння та військової (спеціальної) техніки, враховуючи всі етапи їх життєвого циклу і використовуючи механізми програмно-проектного управління оборонними ресурсами; інтегровані оперативні (бойові та спеціальні) здатності сил оборони, які забезпечують здатність стримування, стійкості і відсічі збройної агресії проти України, а також протидію гібридним загрозам [53].

Зазначені завдання та інші заходи, як і визначено у Стратегії та Бюлетені, передбачають виконання як у мирний час, так і в середньо- та довгостроковій перспективі. Однак в умовах широкомасштабної війни, вони мають бути реалізовані негайно, або, в крайньому випадку, в короткостроковій перспективі.

Ми вважаємо, що підготовка та впровадження необхідних змін до Стратегії і Бюлетеню відповідно до процедур, встановлених для мирного часу, займе 1,5-2 роки. Проте в умовах воєнного стану в Україні та широкомасштабної війни це неприйнятно. Причини цього включають нестабільну воєнно-політичну ситуацію навколо України та РФ, зміни в ході бойових дій та їх методів, значні втрати в особовому складі та озброєнні на передовій, і важливу залежність України від воєнної допомоги близько 50 партнерів. Рішення щодо пріоритетів, видів і обсягів цієї допомоги періодично переглядається у форматі «Рамштайн» і так далі.

Саме тому, наприкінці 2022 року Міністерство оборони України видало наказ щодо організації короткострокового планування заходів утримання і розвитку Збройних Сил України на 2023, 2024 роки і два наступні роки. У цьому наказі передбачено, що головною метою такого планування є досягнення цілей і виконання основних завдань розвитку Збройних Сил України, які визначені в Стратегії воєнної безпеки України та Стратегічному оборонному бюлетені України. Також в цьому наказі зазначено, що він

спрямований на визначення комплексу заходів щодо утримання і розвитку Збройних Сил України [34].

Важливо зауважити, що короткострокове планування буде проводитися з урахуванням обсягів видатків, призначених для сектору безпеки і оборони, які визначені у тримісячній Бюджетній резолюції. Ці обсяги будуть піддаватися перегляду під час розробки проектів законів про Державний бюджет України на відповідний рік, і цей процес буде враховувати рішення Ради національної безпеки і оборони України, а також поточну воєнно-політичну обстановку та хід ведення повномасштабної війни.

Отже, в умовах воєнного стану в Україні та широкомасштабної війни проти неї рекомендується вжити наступні заходи.

По-перше, розглянути відмову від проведення середньо- та довгострокового оборонного планування і внести зміни до Стратегії воєнної безпеки України та Стратегічного оборонного бюлетеня України. Після завершення широкомасштабної війни і скасування воєнного стану, буде необхідно провести новий цикл оборонного планування, але поточний період буде вимагати спеціального підходу до планування оборонних заходів.

По-друге, прийняти рішення щодо призупинення виконання положень Стратегії воєнної безпеки України та Стратегічного оборонного бюлетеня України, які потребують перегляду з точки зору актуальності, пріоритетності та строків реалізації.

По-третє, пропонується проводити лише короткострокове оборонне планування, включаючи безперервну оцінку безпекового середовища та загроз з боку РФ у воєнній сфері, аналіз наявних спроможностей сил оборони і короткострокове планування завдань та заходів з розвитку Збройних Сил України та інших складових сил оборони. Враховувати такі фактори, як завдання та заходи, визначені у зупинених положеннях Стратегії воєнної безпеки України та Стратегічному оборонному бюлетені України, фінансові та економічні можливості України, а також воєнну, фінансову та гуманітарну допомогу від партнерів України.

По-четверте, рекомендується призупинити видання інформаційно-аналітичного бюлетеня «Біла книга. Оборонна політика України» в умовах воєнного стану в Україні. В цьому бюлетені подається надто детальна і «чутлива» інформація про питання оборонної і військової політики України, оборонного планування, стану і розвитку Збройних Сил України, їх озброєння та військової техніки тощо [5].

Зараз розробка проєктів інших оборонних документів, таких як Державна програма розвитку Збройних Сил України до 2026 року та Державна цільова оборонна програма розвитку озброєння і військової техніки на період до 2026 року, ще не завершена. Оскільки ці проєкти ґрунтуються на положеннях Стратегії воєнної безпеки України та Стратегічного оборонного бюлетеня України, які потребують суттєвого перегляду, продовження їх розробки наразі не є доцільним.

Тому, п'ятим пунктом, рекомендується ухвалити рішення про призупинення розробки вказаних державних програм. При цьому актуальні завдання і заходи щодо розвитку Збройних Сил України та інших складових сил оборони, їхніх можливостей, озброєння та військової техніки, інфраструктури і підготовки військ (сил) слід враховувати при здійсненні раніше згаданого короткострокового планування заходів утримання і розвитку ЗС України на поточний, наступний та два подальші роки [56].

Шостим кроком необхідно підготувати і внести зміни до законодавства, які визначатимуть особливості оборонного планування в умовах воєнного стану в Україні і відсічі збройній агресії.

У цьому контексті важливо зазначити рішення, які вже прийнято Кабінетом Міністрів України стосовно зупинення розроблення низки інших документів оборонного планування. Один з таких документів – зведений трирічний план закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення за закритими закупівлями. Кабінет Міністрів України в листопаді 2022 року визначив, що цей план наразі не буде складений і не буде поданий на затвердження до Уряду України. Пропозиції до його проєкту мають бути

подані державними замовниками до Міністерства стратегічних галузей промисловості України протягом трьох місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану в Україні [45].

Ще одним важливим документом оборонного планування є мобілізаційний план України на особливий період. Кабінет Міністрів України у лютому 2023 року вирішив зупинити здійснення заходів, передбачених планом-графіком розроблення цього плану. Вони доручили Міністерству оборони України протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану в Україні внести проєкт акту щодо внесення відповідних змін до згаданого плану-графіку [29].

Отже, для вирішення наявних серйозних правових та організаційних проблем у сфері оборонного планування в умовах воєнного стану в Україні, рекомендується розглянути питання щодо подання на розгляд Ради національної безпеки і оборони України наступних питань:

Зупинення в умовах воєнного стану в Україні:

- а) Проведення середньо- та довгострокового оборонного планування;
- б) Виконання положень Стратегії воєнної безпеки України та Стратегічного оборонного бюлетеня України, які втратили свою пріоритетність, актуальність або потребують тривалого переопрацювання і не можуть бути реалізовані у визначені строки та інші питання.

Здійснення в умовах воєнного стану в Україні лише короткострокового оборонного планування з урахуванням реалізації завдань/заходів, включених у зупинені положення Стратегії воєнної безпеки України та Стратегічного оборонного бюлетеня України.

Подробиці цих пропозицій можуть бути внесені Міністром оборони України на розгляд Ради національної безпеки і оборони України.

Зупинення в умовах воєнного стану в Україні розроблення проєкту Державної цільової оборонної програми розвитку озброєння і військової техніки на період до 2026 року.

Внесення змін до законодавства, які визначатимуть особливості оборонного планування в умовах воєнного стану в Україні.

Висновки до III розділу

Росія реалізує стратегію здобуття геополітичного контролю над Україною через застосування стратегій експансії та позиційної стратегії. Під час реалізації цих стратегій використовуються різні моделі загроз державному суверенітету та територіальній цілісності України, зокрема: "обмежений суверенітет," воєнно-політичний конфлікт, регіональна дезінтеграція держави, гібридна війна, дестабілізація економічних та суспільно-політичних систем.

Настання ключових умов для завершення війни, коли перемога стає недосяжною, включає в себе наступне: досягнення кульмінаційного моменту, коли продовження військових дій стає дуже складним через значне виснаження обох воюючих сторін, проблеми з логістикою, фізичне та психологічне виснаження військового персоналу, великі втрати військової техніки та неможливість подолати відчайдушний опір противника. Це призводить до ситуації, коли обидві сторони визнають складність продовження воєнних операцій, та стає зрозумілим, що мирне врегулювання конфлікту є найбільш раціональним виходом. На цьому етапі сторони виявляють готовність до початку мирних переговорів між ними для пошуку мирного вирішення конфлікту.

Виокремлено фактори для створення умов для припинення війни.

Запропоновано модель перемоги в війні, яка складається з трьох рівнів і допомагає розкрити суть перемоги у військовому, політичному та праксеологічному контекстах: у військовому контексті перемога полягає в досягненні завдання нанесення поразки противнику і досягненні однієї зі сторін військових і стратегічних цілей війни; у політичному контексті перемога включає в себе здатність держави-переможця підпорядкувати державу-противника своїм дипломатичним і стратегічним цілям і завданням;

у праксеологічному контексті перемога проявляється в можливості держави-переможця досягти після війни миру, який є кращим у порівнянні з передвоєнним станом справ.

Розглянуто організаційно-правові проблеми при реалізації воєнної стратегії в умовах війни.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження доходимо до наступних висновків.

Військова безпека є ключовим поняттям та виступає як основний компонент для розробки концептуальних положень воєнної доктрини та стратегії військового організаційного розвитку.

Воєнна стратегія реалізується з метою забезпечення узгодженої, цілої та результативної діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, Міністерства оборони України, Збройних Сил України та інших суб'єктів, правоохоронних органів та спеціальних служб, підрозділів цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу, інших сил і засобів сектору безпеки і оборони.

Перелік загроз, які визначені в Стратегії національної безпеки, практично ідентичний з переліком загроз, які стосуються Європи. Серед таких загроз можна виділити поширення зброї масового знищення, міжнародний тероризм, транснаціональну організовану злочинність, незаконну міграцію, піратство і ескалацію міжнародних та внутрішніх конфліктів. Очевидно, що близькість підходів України та Європейського Союзу щодо визначення стратегічних інтересів і сприйняття загроз створює сприятливу основу для розвитку взаємовигідного співробітництва.

Ефективне виконання функцій та завдань Міністерства оборони України та Збройних Сил України, як основних суб'єктів реалізації воєнної стратегії, що визначені законодавством, стає неможливим без досягнення необхідного рівня інформаційної безпеки в військовій сфері. Це питання на сьогодні є надзвичайно актуальним, оскільки тільки в умовах забезпечення інформаційної безпеки, коли інформаційні ресурси доступні і захищені, можуть бути здійснені процеси управління відповідно до кожного з визначених завдань, які реалізуються переважно інформаційними методами.

Наявність належної обороноздатності держави, в поєднанні з консолідованим міжнародним тиском на РФ, може сприяти обмеженню

подальшої ескалації збройної агресії проти України та відновленню територіальної цілісності в межах державного кордону України.

Посилена територіальна оборона взаємодії з рухом опору сприятиме підвищенню обороноздатності держави, збереженню цілісності суспільства, патріотичному вихованню громадян та забезпеченню національної оборони України, а також готовності населення України до захисту держави.

Для досягнення цілей державної політики в сфері оборони, військового розвитку та воєнній безпеці важливими є такі заходи: розробка єдиного посібника з підготовки та проведення комплексної оборони України; розвиток інституційної спроможності Міністерства оборони України та інших органів управління складовими сил оборони; розвиток спроможностей Збройних Сил України та інших складових сил оборони для виконання завдань за призначенням; аналіз факторів, що впливають на рівень військової небезпеки, показує, що вони мають складний характер і взаємодіють між собою. Визначення рівня військової небезпеки вимагає наукового та методичного підходу; погіршення міжнародних відносин та наявність складних військових загроз, які походять від РФ та спричинені певними дестабілізуючими факторами, можуть негативно вплинути не лише на Україну, але й загрожувати безпеці всієї Європи.

Своєчасне ухвалення ефективних управлінських рішень керівництвом держави у сфері інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір, оновлення озброєння та обладнання Збройних Сил, відповідно до стандартів країн-членів НАТО, та пересортування військово-промислової політики відповідно до норм і вимог НАТО сприяє укріпленню військових здатностей Збройних Сил та інших складових сил оборони в умовах війни. Ця ініціатива також спрямована на повний перехід до стандартів озброєння і військової техніки, які характерні для країн-членів НАТО у майбутньому.

Унаслідок наявної російської збройної агресії проти України, виникає необхідність у впровадженні системного оборонного планування з метою забезпечення належних оборонних здатностей для загальної оборони,

об'єднання державних ресурсів та отримання військової підтримки, особливо від держав-членів НАТО. Це необхідне для реалізації оперативних планів з гарантованим звільненням тимчасово окупованих територій. Важливим компонентом цього процесу є огляд здатностей Збройних Сил, результати якого сприятимуть оновленню оборонного планування і ефективному управлінню оборонними ресурсами.

Успішне вирішення проблемних питань та вдалої реалізації ключових етапів стратегії, Європейський Союз має потенціал підсилити свою роль на глобальному рівні та зайняти провідне місце серед акторів, які забезпечують безпеку на європейському континенті. Отже, ефективність стратегії безпеки та оборони ЄС «Стратегічний компас» буде оцінюватися під час її виконання, і лише з плином часу стане зрозумілим, чи вдалося ЄС досягти своїх амбіційних планів..

Залишається важливим той факт, що Європейський Союз повинен інтегрувати свою стратегічну автономію в галузі оборони з поточними партнерствами, включаючи партнерство з НАТО. В першу чергу це передбачає визначення конкретних завдань, на яких ЄС має сфокусувати свою увагу, і розробку необхідних військових спроможностей, які вже визначені в процесі оборонного планування НАТО. Крім того, держави-члени ЄС повинні досягти згоди щодо областей, де ЄС має реалізувати свій потенціал, як в територіальних і операціях високої інтенсивності, так і в вирішенні криз низької інтенсивності, а також у сферах, де НАТО не має значного досвіду

Виділено дві ключові умови для завершення війни, коли перемога стає недосяжною: 1) досягнення кульмінаційного моменту, коли подальше продовження війни стає вкрай складним через значне виснаження обох воюючих сторін, проблеми з логістикою, фізичне та психологічне виснаження військового персоналу, великі втрати військової техніки та неможливість подолати відчайдушний опір супротивника. Це призводить до становища, коли обидві сторони визнають складність продовження бойових

дій; 2) визрівання умов для початку мирних переговорів між воюючими державами. На цьому етапі сторони визнають, що мирне врегулювання конфлікту стає найбільш раціональним варіантом, і вони готові сісти за стіл переговорів для пошуку мирного рішення.

Для створення умов для припинення війни в разі неможливості здобуття перемоги обидві сторони враховують п'ять ключових факторів: військовий баланс і відсутність очевидної переваги для будь-якої з воюючих сторін роблять продовження війни безнадійним завданням. Однак існують випадки, коли одна сторона вважає мир за неприйнятну ціною і тому не погоджується на переговори; постійний ріст військових, економічних та людських втрат, включаючи жертви серед цивільного населення, економічні збитки та втрати військової техніки, може змусити сторони переосмислити свої можливості та прагнення до війни; дії міжнародного співтовариства, включаючи введення санкцій та посередництво в переговорах, можуть створити тиск на воюючі сторони і спонукати їх до пошуку мирного рішення; зростання внутрішньополітичного тиску на керівників держави може вплинути на рішення щодо закінчення війни. Зменшення підтримки влади серед народу, соціальне невдоволення та протести через ведення війни можуть призвести до потреби завершення конфлікту.

Сильний зовнішній тиск на росію з боку країн Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу (НАТО) поки не призвів до досягнення очікуваного ефекту. Це пояснюється тим, що цей тиск компенсується продовженням експорту російського газу до згаданих країн і розвитком торговельно-економічного співробітництва росії з країнами, які не приєдналися до санкцій, введених ЄС і НАТО проти росії, і які підтримують росію на міжнародному рівні, такі як Китай, Індія, Іран, Пакистан, Південно-Африканська Республіка, Об'єднані Арабські Емірати та інші.

В рамках впровадження воєнної стратегії варто відзначити, що перемога України у війні з росією може бути досягнута, якщо буде комплексно вплинуто на збройний конфлікт за допомогою таких чинників та

факторів: нарощування підтримки з боку країн Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу (НАТО), надання Україні військової та гуманітарної допомоги, посилення політичного та економічного тиску на росію, а також стимулювання політичними та економічними засобами держав світу (які не приєдналися до санкцій проти росії) для їх участі в заходах, спрямованих на вплив на росію як державу-агресора; очевидного програшу і виснаження російських збройних сил у війні проти України, що призведе до неспроможності росії продовжувати війну через значні втрати або створить патову ситуацію на полі бою, яка змусить керівництво рф шукати шляхи остаточного припинення військової агресії проти України; економічне виснаження Російської Федерації до такого рівня, коли витрати Росії на війну не виправдовуватимуть заявлені воєнно-стратегічні цілі та можуть призвести до реальних загроз економічного краху країни; спричинення внутрішньополітичної кризи в Росії, що може призвести до дестабілізації суспільно-політичних процесів в країні через зростання невдоволення російських елітарних груп (політичних, військових, регіональних, бізнес-еліт і т.д.) та суспільства РФ внаслідок війни в Україні. Ця криза може створити реальні внутрішні загрози для існування діючого політичного режиму в Росії; зупинення воєнних дій на умовах, що були б вигідні для України та відповідали її національним інтересам; відновлення територіальної цілісності України, включаючи повернення під її державну юрисдикцію тимчасово окупованих Росією територій. Отже, ці стратегії та цілі визначають основні напрями та завдання для вирішення конфлікту в Україні та відновлення стабільності в регіоні.

У сучасних умовах російсько-української війни в стратегічному вимірі вважається, що оптимальним рішенням є блоковий статус України, що включає в себе стратегію повної інтеграції України в Європейський Союз. Крім того, це може включати створення нових регіональних структур безпеки, які б входили до більш широкої архітектури європейської або євроатлантичної безпеки. Наприклад, можливе формування оборонного

союзу між Україною, Польщею, Великою Британією та іншими державами євроатлантичного простору.

Відзначено, що у стратегічному плануванні виникла низка серйозних правових та організаційних питань, які потребують розгляду. Вони перш за все відносяться до актуальності, пріоритетності та строків виконання певних положень Стратегії воєнної безпеки України та Стратегічного оборонного бюлетеня України, які розроблялися і затверджувалися до виникнення воєнного стану та повномасштабної війни проти України.

За результатами аналізу, багато з положень Стратегії та Бюлетеня залишаються актуальними в умовах поточної повномасштабної війни. Ці положення включають визначення росії як воєнного противника України, основні напрями воєнної політики України, зміст всеохоплюючої оборони та головні принципи такої оборони, модель організації оборони України, перспективну модель Збройних Сил України та інші складові сили оборони, стратегію та критерії досягнення спільних оборонних спроможностей, сценарій повномасштабного застосування рф воєнної сили проти України, управління ризиками в галузі воєнної безпеки і багато інших.

Проте процес підготовки та внесення змін до Стратегії і Бюлетеня у встановлені для мирного часу процедури займе 1,5-2 роки, що є неприйнятним в умовах воєнного стану та повномасштабної війни. Необхідність внесення змін неможлива внаслідок різких змін в воєнно-політичній обстановці, високої динаміки бойових дій, втрат військового персоналу та озброєння, а також критичної залежності України від воєнної допомоги та підтримки з боку інших держав. Така ситуація вимагає швидкого прийняття важливих рішень для забезпечення обороноздатності України в умовах війни.

Отже, в умовах воєнного стану в Україні та широкомасштабної війни проти неї для ефективного впровадження воєнної стратегії рекомендується вжити наступні заходи.

По-перше, розглянути відмову від проведення середньо- та довгострокового оборонного планування і внести зміни до Стратегії воєнної безпеки України та Стратегічного оборонного бюлетеня України. Після завершення широкомасштабної війни і скасування воєнного стану, буде необхідно провести новий цикл оборонного планування, але поточний період буде вимагати спеціального підходу до планування оборонних заходів.

По-друге, прийняти рішення щодо призупинення виконання положень Стратегії воєнної безпеки України та Стратегічного оборонного бюлетеня України, які потребують перегляду з точки зору актуальності, пріоритетності та строків реалізації.

По-третє, пропонується проводити лише короткострокове оборонне планування, включаючи безперервну оцінку безпекового середовища та загроз з боку РФ у воєнній сфері, аналіз наявних спроможностей сил оборони і короткострокове планування завдань та заходів з розвитку Збройних Сил України та інших складових сил оборони. Враховувати такі фактори, як завдання та заходи, визначені у зупинених положеннях Стратегії воєнної безпеки України та Стратегічному оборонному бюлетені України, фінансові та економічні можливості України, а також воєнну, фінансову та гуманітарну допомогу від партнерів України.

По-четверте, рекомендується призупинити видання інформаційно-аналітичного бюлетеня "Біла книга. Оборонна політика України" в умовах воєнного стану в Україні. В цьому бюлетені подається надто детальна і «чутлива» інформація про питання оборонної і військової політики України, оборонного планування, стану і розвитку Збройних Сил України, їх озброєння та військової техніки тощо.

Зараз розробка проєктів інших оборонних документів, таких як Державна програма розвитку Збройних Сил України до 2026 року та Державна цільова оборонна програма розвитку озброєння і військової техніки на період до 2026 року, ще не завершена. Оскільки ці проєкти ґрунтуються на положеннях Стратегії воєнної безпеки України та

Стратегічного оборонного бюлетеня України, які потребують суттєвого перегляду, продовження їх розробки наразі не є доцільним.

Тому, п'ятим пунктом, рекомендується ухвалити рішення про призупинення розробки вказаних державних програм. При цьому актуальні завдання і заходи щодо розвитку Збройних Сил України та інших складових сил оборони, їхніх можливостей, озброєння та військової техніки, інфраструктури і підготовки військ (сил) слід враховувати при здійсненні раніше згаданого короткострокового планування заходів утримання і розвитку ЗС України на поточний, наступний та два подальші роки.

Шостим кроком необхідно підготувати і внести зміни до законодавства, які визначатимуть особливості воєнної стратегії в умовах воєнного стану в Україні.

Погіршення міжнародних відносин та наявність складних військових загроз, що виходять від РФ та стимульовані певними дестабілізуючими факторами, можуть мати негативний вплив не тільки на Україну, але також і на безпеку всієї Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. П. Гай- Нижник ; авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізняк, І. Й. Краснодемська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. Київ : МП “Леся”, 2016. 586 с.
2. Асиметричні міжнародні відносини / під ред. Г. М. Перепелиці, О. М. Субтельного. Київ : Стилос, 2005. С. 417–422.
3. Аскарів В. Х., Масловський С. С. Нові підходи до організації системи оборонного планування в Збройних Силах України. URL: <http://defpol.org.ua/site/>
4. Бадрак В. Нова Стратегічна концепція НАТО. Погляд та зміст. URL: <https://cacds.org.ua/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B>
5. Біла книга 2021. Оборонна політика України. *Офіційний сайт Міністерства оборони України.* URL: https://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WhiteBook_2021_Draft_Final_03.pdf
6. Висновок щодо проєкту Закону України “Про державне стратегічне планування”. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3_516=9407&skl=7
7. Воєнна доктрина України : Наказ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>
8. Ворович Б. О. Аналіз нормативно-правової бази системи стратегічного планування в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського.* 2022. № 2(75). С. 67-76.

9. Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
10. Давиденко О. Г. Сучасні тенденції міждержавного протиборства та стратегії державного реагування на загрози територіальній цілісності України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1119>
11. Доктрина з оборонного планування у ЗС України. ВКП 5-00(67)01.02 : затв. ГК ЗС України 31.11.2020 р.
12. Дорошко М. Неоголошена війна Росії проти України у XX – на початку XXI ст.: причини і наслідки. Київ : Ніка-Центр, 2018. 196 с.
13. Житник О. М. Формування державної політики національної безпеки в умовах трансформацій у військовій сфері : дис канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / МАУП. Київ, 2021. 347 с.
14. Затинайко О. І., Павленко В. І., Крикун П. М. Основні положення нової Стратегічної концепції НАТО – 2022, наслідки для України. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень*. 2023. № 1(77). С. 20-24.
15. Зюзя О. В., Абрамов В. І. Удосконалена базова модель міждержавного протиборства з урахуванням сучасних тенденцій російсько-української війни. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2679>
16. Івасечко О, Цебенко О. Нова оборонна стратегія ЄС «стратегічний компас» як відповідь на сучасні гібридні загрози. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/247/6955/14479-1?inline=1>
17. Кондратенко М. ЄС має намір прийняти новий безпековий «стратегічний компас». *Deutsche Welle*. 26.02.2021. URL: <https://www.dw.com/uk/yes-maie-namir-pryiniaty-novyi-bezpekovi-stratehichnyi-kompas/a-56715753>

18. Концепція інтегрованого управління кордонами : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 1149. *Офіційний сайт Кабінету Міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/248619108>
19. Концепція першочергових заходів реформування системи МВС : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 року № 1118-р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR141118.html
20. Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України : Наказ Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>
21. Кормич Л. І Детермінанти воєнної стратегії незалежної України. *Актуальні проблеми політики*. 2017. Вип. 59. С. 61-73.
22. Короткий курс лекцій з дисципліни “Менеджмент”. URL: <http://studme.com.ua/1126100812613/menedzhment/menedzhment>
23. Лаврьонов Р. П. Військова безпека: аналіз стану трансформації системи управління. *Київський часопис права*. 2022. № 4. С. 149-157.
24. Лепіхов А. В. Проблеми реалізації стратегії РФ проти України. *НІСД*. 07.05.2022. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/problemu-realizatsiyi-stratehiyi-rf-proty-ukrayiny>
25. Основи стратегії національної безпеки та оборони держави : підручник 3-тє вид., перероб. та доп. / О. П. Дузь-Крятченко та ін. ; за заг. ред. В. М. Телелима ; НУОУ ім. Івана Черняхівського. Київ : НУОУ, 2015. 620 с.
26. Основи стратегічного планування забезпечення національної безпеки. URL: <http://nationalsecurity.org.ua/2012/08/16/>
27. Пелих А. О. Воєнно-політичні моделі держав в управлінні національною безпекою євроатлантичних і пострадянських країн : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / НАДУ. Київ, 2017. 20 с.
28. Перепелиця Г. М. Україна – Росія: війна в умовах існування : монографія. Київ : Стилос, 2017. 880 с.

29. Питання розроблення мобілізаційного плану України на особливий період : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.02.2023 № 122. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pytannia-rozroblennia-mobilizatsiinoho-planu-ukrainy-na-osoblyvyi-period-i100> 223-122

30. Положення про функціональну підсистему запобігання надзвичайним ситуаціям і ліквідації їх наслідків у підпорядкованих організаціях на підвідомчих об'єктах і територіях Міністерства оборони України і Збройних Сил України : Наказ ВМО України від 22.07.2015 р. № 353. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0546-19#Text>

31. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення планів діяльності головних розпорядників бюджетних коштів (за бюджетними призначеннями, визначеними законом про Державний бюджет України на відповідний бюджетний період) на плановий та два бюджетні періоди, що настають за плановим : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 25.07.2012 р. № 869. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0869731-12#Text>

32. Про затвердження Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони : наказ Міністерства оборони України від 22.12.2020 р. № 226/2020. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/493681_669170

33. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

34. Про організацію короткострокового планування заходів утримання і розвитку Збройних Сил України на 2023, 2024 та два подальші роки : Наказ Міністра оборони України від 15.12.2022 р. *Офіційний сайт*

Міністерства оборони України. URL:

https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2022/433_325.pdf

35. Про організацію оборонного планування : Закон України від 18.11.2004 р. № 2198-IV. (втратив чинність).

36. Про організацію стратегічного планування у МО України : наказ МО України від 12.06.2017 р. № 749. URL: https://www.mil.gov.ua/content/other/Recommendationson_CBP_120617.pdf

37. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України” : Указ Президента України від 14.03.2020 р. № 392/2020. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

38. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року “Про нову редакцію Воєнної доктрини України» (втратив чинність).

39. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року “Про Стратегічний оборонний бюлетень України”: Указ Президента України від 20.09.2021 р. № 473/2021. *Офіційний сайт Президента України.* URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4732021-4>

40. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України; Стратегія від 25.03.2021 № 121/2021. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

41. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року “Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України” : Указ Президента України від 14.03.2016 року № 92/2016. (втратив чинність).

42. Про Стратегію національної безпеки України : Наказ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

43. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань національної безпеки і оборони щодо зміцнення демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України, удосконалення об'єднаного керівництва силами оборони держави та планування у сферах національної безпеки і оборони. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1211761>

44. Проект Концепції системи стратегічного планування. URL: www.kmu.gov.ua/document/5230550/04rozporstrategy%20.doc

45. Пропозиції до Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про організацію оборонного планування”. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/BH16Z00O.html

46. Романченко І. С., Богданович В. Ю., Денєжкін М. М., Крикун П. М. Стан і перспективи розвитку системи оборонного планування в Збройних Силах України. *Наука і оборона*. 2017. № 1. С. 25–30.

47. Руснак І. С., Меліхов О. А., Яковенко А. В., Романюк І. М. Документи стратегічного (оборонного) планування Міністерства оборони України, Збройних Сил України, інших складових сил оборони та порядок їх реалізації. *Наука і оборона*. 2021. № 3. С. 13–21.

48. Саміт НАТО 2023 року в ретроспективі. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2023/07/27/samt-nato-2023-roku-v-retrospektiv/index.html>

49. Свистович М. Б. Сутність та основні поняття стратегічного планування. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 2. С. 37–43.

50. Сектор безпеки і оборони України: стратегічне планування / Ф. В. Саганюк, М. М. Лобко, А. К. Павліковський, О. В. Устименко ; за ред. Р. І. Тимошенка. Київ : Майстер книг, 2016. 242 с.

51. Семенченко А. І. Розробка категорійно-понятійного апарату стратегічного планування з державного управління забезпеченням національної безпеки. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej6/txts/07saiznb.htm>

52. Семенченко А. І., Косогов О. М. Стратегічне планування у сфері оборони: методичні та практичні аспекти. *Наука і оборона*. 2005. № 2. С. 3–6.
53. Стратегічний оборонний бюлетень України : Наказ Президента України від 6 червня 2016 року № 240/201. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0006525-16> (втратив чинність).
54. Стратегія і тактика гібридних війн в контексті військової агресії Росії проти України. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/gibrid-war/>
55. Теоретико-методологічні засади забезпечення національної безпеки держави у її визначальних сферах : монографія / В. Ю. Богданович та ін. Київ : Кий, 2007. 370 с.
56. Тютюник В. Державне управління в сфері оборони України: проблеми оборонного планування під час війни. URL: <https://opk.com.ua/%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B5-%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B2-%D1%81%D1%84%D0%B5%D1%80%D1%96-%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8-%D1%83-3/>
57. Чигринський В. А., Шевченко М. М. Методика компаративного аналізу зарубіжного досвіду щодо врегулювання воєнно-політичного конфлікту та реінтеграції окупованих територій. *Labyrinths of Reality*. 2020. № 2 (7). С. 197–199.
58. Шевченко М. Конструювання абстрактно-логічної моделі воєнно-політичного конфлікту з урахуванням сучасних тенденцій міждержавного протистояння. *International security in the frame of global challenges : collection of scientific works*. Vilnius, 2018. Р. 455–461.
59. Шевченко М. М. Геополітичні ідеї М. С. Грушевського і дипломатико-стратегічна діяльність сучасної України. *Науково-педагогічна та державотворча спадщина Михайла Грушевського (до 150-річчя від дня*

народження) : зб. матеріалів круглого столу (Київ, 26 жовт. 2016 р.). Київ, 2016. С. 109–114.

60. Шевченко М. М. Перемога у війнах постіндустріальної епохи: нові контексти та інтерпретації. *Гілея*. 2018. Вип. 130 (3). С. 321–325.

61. Шевченко М. М. Проблеми формування геостратегії Росії: історична спадщина та сучасні реалії. *Воєнна історія*. 2003. № 2. С. 59–66.

62. Шевченко М. М. Феноменологія воєнно-політичного конфлікту. *Virtus*. 2018. № 26. С. 38–42.

63. Шевченко М. М., Зозуля О. С., Храпач Г. Лепіхов А. В. Російсько-українська війна: особливості реалізації загроз державному суверенітету України та перспективи виходу з війни. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2022. № 2(75). С. 6-16.

64. Шевченко М. М., Лепіхов А. В., Храпач Г. С. Теоретичні підходи та практична цінність прикладних досліджень міждержавної конфліктності в інтересах національної безпеки: британський досвід – уроки для України. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2022. № 1 (74). С. 12–21.

65. Шейко Ю. Стратегічний компас ЄС: від морських дронів до діалогу з Україною. *Deutsche Welle*. 17.11.2021. URL: <https://www.dw.com/uk/strategichnyi-kompas-yes-vid-morskykh-droniv-do-dialohu-z-ukrainoiu/a-59843928>

66. Шелест Г. Після Мадрида: НАТО. Аспіранти та партнери з розширеними можливостями. URL: <http://prismua.org/nato-after-madrid/ю>

67. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : підручник 2-ге вид., перероб. та доп. ; Київ. нац. ун-т. ім. Тараса Шевченка. Київ : КНЕУ, 2004. 699 с.

68. Яворович Т., Богданьок О. ЄС затвердив «стратегічний компас» у сфері безпеки та оборони. Про що йдеться у документі. *Суспільне | Новини*.

22.03.2022. URL: <https://suspilne.media/220073-es-zatverdiv-strategicnij-kompas-usferi-bezpeki-ta-oboroni/>

69. A Strategic Compass for a stronger EU security and defence in the next decade. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/21/a-strategic-compass-for-a-stronger-eusecurity-and-defence-in-the-next-decade/>

70. A Strategic Compass for Security and Defence – For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security. Council of the European Union, 2022. 64 p. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf

71. Brussels Summit Communiqué issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm.

72. Cyber defence. *NATO official*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_78170.htm.

73. Deterrence and defence. *NATO official*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm.

74. EU sets up the European Peace Facility. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/press/pressreleases/2021/03/22/eu-sets-up-the-european-peace-facility/?utm_source=dsms-auto&utm_medium=email&utm_campaign=EU+sets+up+the+European+Peace+Facility

75. EU's Strategic Compass for Security and Defence: A New Approach in 2021. *FINABEL*. URL: <https://finabel.org/eus-strategic-compass-for-securityand-defence-a-new-approach-in-2021/>

76. Fiott D. Uncharted territory? Towards a common threat analysis and a Strategic Compass for EU security and defence. *EU Institute for Security Studies*. 2020. URL: <https://www.iss.europa.eu/content/uncharted-territory-towards-common-threat-analysis-and-strategic-compass-eu-security-and>

77. Fiott D., Lindstrom G. Strategic Compass new bearings for EU security and defence? EU Institute for Security Studies, 2021. 66 p. URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/CP_171_0.pdf

78. Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France. *NATO official*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm?selectedLocale=en.

79. Kirby P. Why has Russia invaded Ukraine and what does Putin want?. *BBC News*. 09.05.2022. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-56720589>.

80. London Declaration issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council. *NATO official*. London, 3-4 December 2019. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm.

81. Madrid Summit Declaration Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council. *NATO official*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm.

82. NATO 2022 strategic concept. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf

83. NATO Chiefs of Defence Focus on the Alliance's Military Instrument of Power. *Allied Command Transformation*. URL: <https://www.act.nato.int/articles/nato-mccs-2022-1>.

84. NATO Climate Change and Security Action Plan. *NATO official*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185174.htm.

85. NATO Glossary of Term and Definitions. Allied Joint Publication (AAP-6(2021)). – December 15, 2021. *Ministry of Defence of the republic of Bulgaria*. URL: <https://standard.di.mod.bg/pls/mstd/f?p=600:1:1821327870363524>.

86. NATO's New Strategic Concept. URL: <https://www.ndc.nato.int/download/downloads.php?icode=778>.

87. NATO's Overarching Space Policy. *NATO official*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_190862.htm?selectedLocale=en.

88. Paul A., Shea J., Chihai M., Ciolan I., Riekeles G. Will the Strategic Compass be a game-changer for EU security and defence? *European Policy Center*. URL: <https://www.epc.eu/en/Publications/Will-the-Strategic-Compass-be-a-game-changer-for-EU-security-and-defen~479820>

89. Perissich R. Europe's Strategic Compass: Merits and Shortcomings. *Istituto Affari Internazionali*. 10.12.2021. URL: <https://www.iai.it/en/pubblicazioni/europes-strategic-compass-merits-and-shortcomings>

90. Press and information team of the Delegation to Ukraine. Foreign Affairs Council: Remarks by High Representative Josep Borrell at the press conference. *European Union External Action Service*. 21.03.2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/рада-міністрів-закордонних-справ-коментар-високогопредставника-жозепа-борреля_uk?s=232

91. Riegerto B. EU to beef up defense capabilities with "Strategic Compass". *Deutsche Welle*. 23.02.2022. URL: <https://www.dw.com/en/eu-to-beef-up-defense-capabilities-with-strategic-compass/a-61225018>

92. Santopinto F. The new Strategic Compass leaves the EU disoriented. *IPS Journal*. 23.03.2022. URL: <https://www.ips-journal.eu/topics/european-integration/the-strategic-compass-leaves-the-eu-disoriented-5825/>

93. Scowcroft Strategy Scorecard: NATO's Strategic Concept Clear on the Threats, but will Require Sustained Commitment from Alliance. *Atlantic Council*. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/scorecard/scowcroft-strategy-scorecard-natos-strategic-concept/>.

94. Statement by NATO Heads of State and Government on Russia's attack on Ukraine. *NATO official*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_192489.htm.

95. Sweijs T., Bertolini M. How wars end War terminations: insights for the Russia-Ukraine War. *Hague Centre for Strategic Studies*. 2022. URL: <https://hcss.nl/wp-content/uploads/2022/05/How-Wars-End-HCSS-2022.pdf>
96. Tallis B. Why Europe's Strategic Compass Points to Trouble. *Internationale Politik Quartely*. 14.01.2022. URL: <https://ip-quarterly.com/en/why-europesstrategic-compass-points-trouble>
97. Tardy T. NATO Allies' geopolitical diversity and the cohesion of the Alliance. *NDC Policy Brief*. 2022. URL: <https://www.ndc.nato.int/download/downloads.php?icode=788>.
98. The Cost of Passivity: Can the Strategic Compass Guide the EU in an Era of Insecurity?. *The Institute of International and European Affairs*. 23.02.2022. URL: <https://www.iiea.com/blog/the-cost-of-passivity-can-the-strategic-compass-guide-the-eu-in-an-era-of-insecurity>
99. Tidey A. What is the "strategic compass"and what does it mean for EU defence? *Euronews*. 23.03.2022. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2022/03/23/what-is-the-strategic-compass-and-what-does-it-mean-for-eu-defence>
100. Where Military Aid to Ukraine Comes From. URL: <https://www.statista.com/chart/27278/military-aid-toukraine-by-country/>